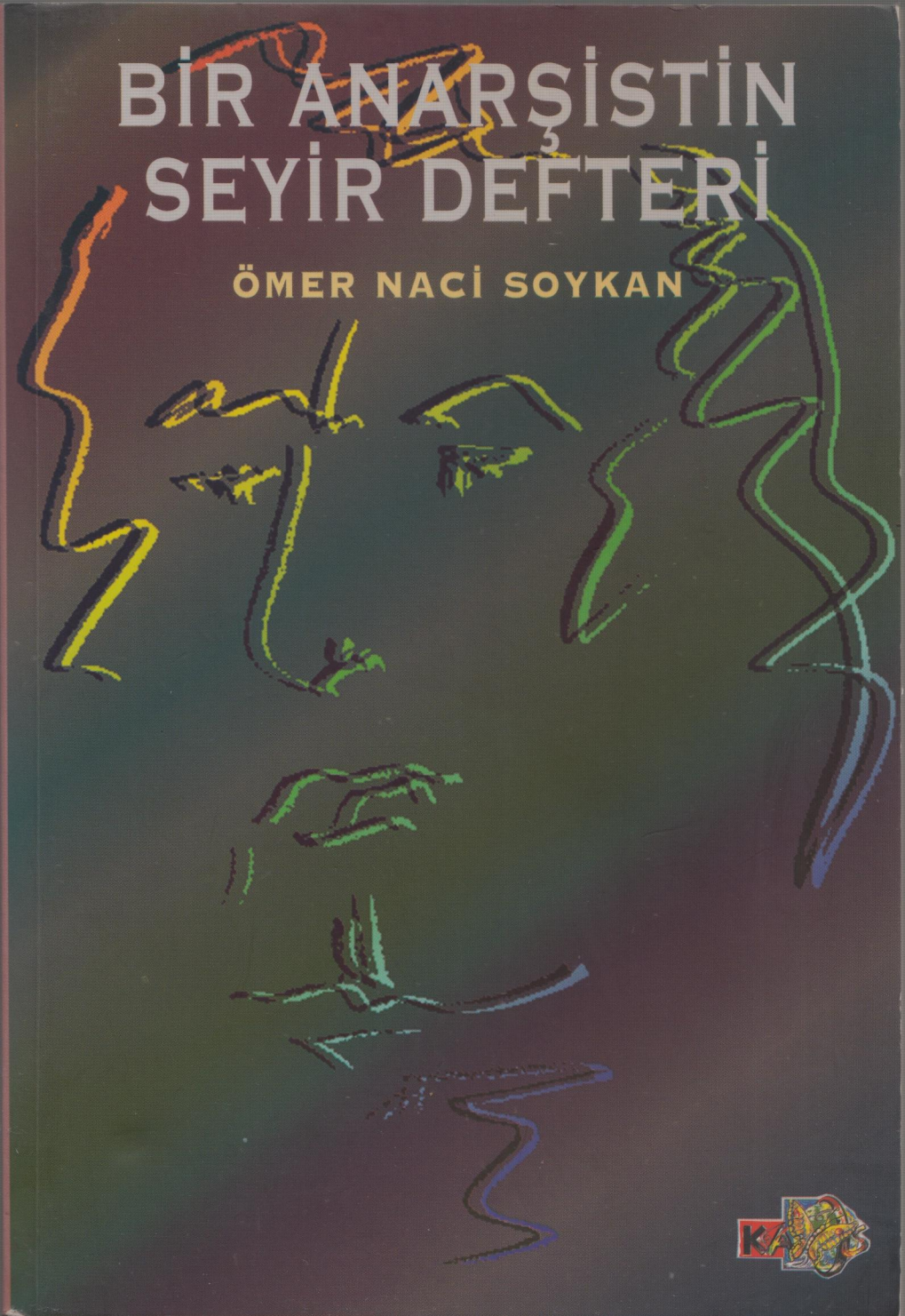
BİR ANARŞİSTİN SEYİR DEFTERİ

ÖMER NACİ SOYKAN

Ömer Naci Soykan

1945 yılında Rize'de doğdu. İstanbul ve Hamburg Üniversitelerinde felsefe, sosyoloji, klasik diller ve edebiyatları okudu. Fenomenoloji, bilgibilim, dil-, kültür-, tarih felsefesi, estetik ve etik alanlarında, Türkçe ve Almanca yazılı- sözlü yayın etkinliklerini yurt içinde ve dışında sürdürmektedir. Mimar Sinan Üniversitesi'nde felsefe profesörüdür.

Bir Anarşistin Seyir Defteri
Ömer Naci Soykan

Kaos Yayınları: 10
Felsefe - Teori - Tartışma Dizisi: 1
1. Baskı: Mayıs 1998, İstanbul

Ofset Hazırlık: Kaos
Desenler: Ayşen Atalan - İlhan Sözbilir
Kapak Tasarım ve Uygulama: Fenni Özalp

Baskı: Yaylacık Matbaası
Cilt: Sistem Mücellithanesi

Kaos Yayınları
Piyerloti Cd. Dostlukyurdu Sk. No: 8
Çemberlitaş - İstanbul Tel: (212) 518 25 62

ISBN 975-7005-05-3

BİR ANARŞİSTİN SEYİR DEFTERİ

Ömer Naci Soykan

KAOS YAYINLARI

Başlangıçta niyetim, günün olaylarına anarşist tutumlu bir felsefeci olarak sıcağı sıcağına bakmaktı. Bir yandan bu tanıklığı yaparken bir yandan da kuramsal gereçler toplayacaktım. Sonunda baktım ki, bir mizah yazarı olup çıkacağım. Mizaha sözüm yok; ama varsın o tarakta bezim olmayıversin! Aziz Nesin ustayı anımsadım. Bir konuşmasında yanılmıyorsam şöyle demişti: "Vaktiyle düpedüz öykü yazıyor, yazdıklarımı yayıncıya götürüyordum. Yayıncı okudukça kıkır kıkır gülüyordu. Anladım ki ben mizah yazıyormuşum." Mizahçılar söyler durur, Türkiye'de günlük yaşam mizahın önüne geçti diye. Bence atbaşı gidiyor. Olup biteni olduğu gibi yazıyorsun, mizah oluyor. Bu atbaşı gitme kara mizah için de geçerli olmasaydı, ona da bir diyeceğim olmazdı. Bir de sözün kışkırtması vardır. Bazen söz kendi bastırıyor, meydana çıkmak istiyor. Sen ne denli dilini tutan biri olsan da onun ısrarına dayanamıyorsun. *Günlük* tutmama ve yazmayı bırakmama neden olan başlıca kaygılar bunlardı. Kimbilir, belki günün birinde yeniden başlarım.

Bir bölümünü *Ateş Hırsızı*'nda yayımlayan dostlar, günlükleri kitaplaştırmak istedi; ben de olur dedim. Ortaya bu kitapçık çıktı. Günahı boynuma!

Ö. Vasfi Soylu

İçimin içi, içine sığmıyor. Onun içi de öyle. İçimin iç katmanlarına iniyorum, yerkabuğundan magmaya doğru gider gibi. İçimdeki magmaya varamıyacağım. Bir magmam olduğundan da kuşkuluyum. Yalnızca hararetin gitgide arttığını duyumsuyorum. Sonu yok bu yolculuğun. İçim dipsiz kuyu. Herakleitos'a kulak veriyorum: "Kendi kendimi araştırdım." Merak ediyorum: kaç kendisi bulmuş kendinde. Dışımdan bir ses, TV'den geliyor: "Memurlar oturma eylemi yaptılar." Tuhaf şey; oturma ile eylem. Memurun yapacağı eylem de ancak oturarak olur. Memur: "Oturan varlık."

Kültürümüzün anarşizme ihtiyacı var. Edipleri, düşün adamları, eskiden büyükelçi, milletvekili, şimdilerde sade devlet memuru olan bir kültür, yani boş zamanlarda* yaratılan bir kültür, mesai zamanının patronu olan siyasal erki onaylar, onun meşruluk kazanmasına hizmet eder. Çünkü bu kültürün varlık nedeni olan "boş zaman"ı ona "mesai zamanı"nın patronu devlet bahşetmiştir. Bu kültür, yetkeli (otoriter) tutumunu, yukardan konuşan söylemini, hizmet ettiği siyasal erkten alır. Daha çoğu Cumhuriyet'in başlarında görülen bu durum, bugün bir bakımdan değişmiştir. Günümüzde yine eskiden olduğu gibi devlet kurumlarından, örneğin üniversitelerden, ama daha çoğu medya patronlarından ve diğer paralı özel kurumlardan beslenen kültürümüz, demokrasi sürecinde alınan yolun da desteğiyle siyasal erke karşı durabilmektedir. Ancak bu karşı duruş, "karşı duruş kültürü"nün beslenmesine yetecek kadardır. Amaç iktidarı alaşağı etmek değil, fakat öyle görünüp, kendi yaşamını sürdürmeyi başarabilmektir. Karşı çıkış yöntemi de yoksama'dır. "Türkiye' de demokrasi yok, bilim yok, felsefe yok, sanat yok..." diyen seslerini her gün duyduğumuz bu "yokluk habercileri", bu arada kendilerini de yoksadıklarından habersiz, görevlerini yerine getirirler. İktidara yaslananların onaylayıcı tutumu daha da komiktir. Onlar, örneğin Yunus Emre'yi filozof sayar, "Marifetname"den "bilimsel gerçekler" çıkarır, çoğucası kavun karpuz festivali, halk oyunları vb'den oluşmuş resmi kültürün bakanlığında danışmanlık

---

* Yoksa gerçek "boş zaman" mesai zamanı mıdır? Bu olasılık, beni daha çok korkutuyor. Çünkü o takdirde kültürümüz, tümüyle "mesai zamanı kültürü" olacaktı, yani resmi kültür. Eski Sovyetler Birliği'nde öyleydi. Öyleydi de ne oldu? Yetmiş yılda doğru dürüst bir Marksist filozof bile çıkmadıydı Sovyetler'den.

yapar. Böylece, biri vardır, biri yoktur diye diye, bu terane Türkiye'de 200 yıldır hiç bıkılmadan çalınır durur. Kültür anarşistinin hedefi, ilkin bu çengi çadırıdır. Bu çadır havaya uçurulacaktır. Anarşist ne onaylar ne yadsır. O, yalnızca kırar ve kırarken yapar. (Keşke havaya uçurulacak daha iyi hedefler olsaydı! Unutma: yapacağın şey de kıracağın şeyin enkazından çıkacak!)

"Birkaç gündür midemde yanmalar var. Çok şükür ülser oldum. Midem vücut düzenine başkaldırdı!" Bu, bir anarşistin sözü değildir. Anarşist, gün doğduğu için güne kızarak güne başlayan biri de değildir. Böyle bir şey, anarşizmin oyunlaştırılması olurdu. Anarşist, neye kızacağını, daha doğrusu, başkaldıracağını bilmeli ve o, buna değer bir şey olmalı. Bu doğruysa -doğru olduğuna inanıyorum-, o zaman da elim kolum bağlanıyor. Canına yandığımın memleketinde başkaldırılmaya değer ne üst yetkili tek bir kişi ne de somut bir kurum bulabiliyorum. Siz söyleyin: İstanbul Emniyet Müdürü, Ankara Belediyesi Başkanı veya tavanında çiğ köfte izi olan parlamento, karşı çıkmaya değer şeyler midir? O zaman şu söylenecek: Bu kişilerle, kurumlarla değil, onların ardındaki ideolojilerle savaşmalı. Bu durumda ise anarşizmin savaşı, kurumsal düzeyle sınırlanmış olacak. Ona da peki! Ama ben, örneğin bir sanatçı, bir felsefeci anarşist olarak hangi yapıtları yıkacağım? Bizde anarşist, dinsel inançlar, ideolojik saplantılar, toplumsal tabular gibi her toplumda bulunan yapıları yıkmakla yetinmek zorunda kalıyor. Ama edebiyatımızın hakkını yememeli. Orada yıkmaya değer şeyler az değil. İlkin aklıma Nâzım Hikmet geliyor. Bir yandan korkmuyor da değilim. Türkiye'de Sağcı olmaksızın adamı Nâzım'a karşı laf ettirmezler. Hoş Sağcılar da şimdilerde Nâzım'dan şiirler okumaktalar ya! Dediğim gibi, edebiyat bir yana, bizde anarşistin iştahını kabartacak pek fazla yapı yok. Yoksa ben de "yokluk habercileri" safına mı girdim? -Belki. Ama aramızdaki şu ayrım görmezden gelinmesin: Ben var olanları yadsımıyorum; fakat onların henüz kırılmaya değmeyecek kadar küçük olduğunu, bu nedenle kırılsa da bunun önemli bir ses getirmeyeceğini düşünüyorum.

Ciddi bir soru: Yoksa biz anarşizmi sonraya mı bırakmalıyız; önce yıkılmaya değer bir şeyler yapılsın diye? Buna da "evet" diyemiyorum. Her şeyi erteliye erteliye bu hale gelmedik mi? "Aman şimdi sırası değil!" dediğimiz şeylerin sırası hiç gelmiyor. Sonuç: çıkmazdayım.

Bir çıkış yolu: Eldekiyle yetinmeli, şimdi bunları kıralım!

Bostancı, 9. 7. '95

Gazetenin biri, promosyon diye verdiği tencereye ilgi duyduğu için Türk halkına teşekkür ediyor. -Tanrım, aklıma mukayyet ol!- Böyle bir ülkede yaşadığınızı unutmaksızın ne anarşist ne Marksist ne şu ne bu olabilirsiniz. Belki bunun için radyo dinlemeyecek, TV izlemeyecek, gazete okumayacak, sokağa çıkmayacaksınız. En iyisi hapse girmek. Boşuna değil, sıkı adamların hep hapisten çıkması.

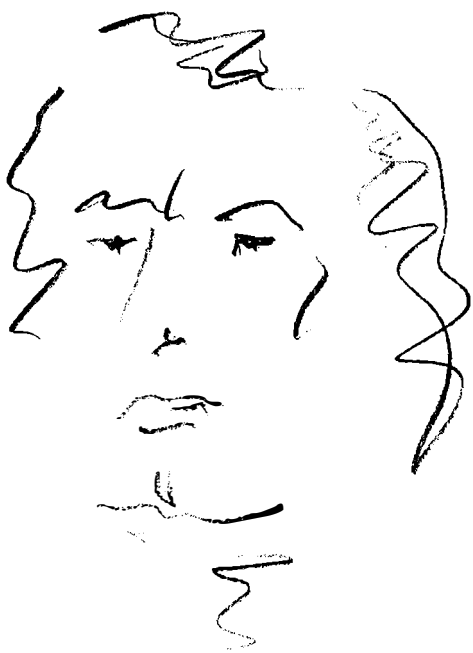
Tüm çabalarına karşın gazete satışları, çok şükür bir türlü artmıyor. Allah bu milleti koruyor zahir! Yoksa başımıza tava-tencere yağacak!

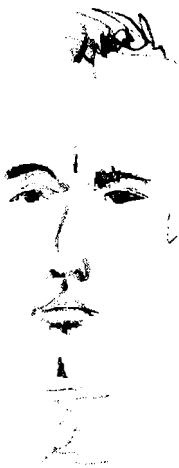
Böyle buyurdu devlet: "Suçlular ölü veya diri yakalanacak!" (Yakalandı da.)

Bir erkin olmama durumunu savunan anarşi ancak, insanı doğuştan suçlu olarak görmez. Suç işleme eğilimi, insanın doğasında var değildir. Öyle bir eğilimi insanda uyandıran, onun dışındaki etmenlerdir. Bunların başında her türlü mülkiyet ve iktidar biçimleri gelir. Devlet suçlu yaratır; kendi meşruluğunu sağlamak için insanı gizil suçlu ilân eder: *Homo homini lupus*. Devlet varlığını bu "lupus"a dayandırır.

Anarşizme sıkça yöneltilen en sıradan soru şudur: "Suçluları kim yakalayacak?" Bir tek yanıt vardır: Suçlu yapan kimse o, yani devlet. Suçlu kılma, devletin baş işlevlerindendir. Devlet ortadan kalkarsa, işlevi de yok olur. Düzen savunucusu tatmin olmamıştır; sorusunu yineler: "Peki, o durumda yine de suç işleyen olursa, ne olacak? Ortada devlet de yoktur!" Neden insanın her şeyden önce "suçlu" olacağına inanılıyor! "O durumda" elbette yine suç denebilecek eylemler ortaya çıkabilir. Ama neden ille de "bir suçlu" olsun! Nedensellik ilkesini mitselleştiren usumuz, hemen yargıda bulunuyor: bir suç varsa, en az bir suçlu da vardır. Unutulmasın: suç oluştuğunda bir suçlu arama inancı, nice suçlular (?) yaratmıştır. Oysa suç, hiç de o kadar yalın biçimde ortaya çıkmaz. Suç, toplumsal bir fenomendir, bireysel değil. Ama "suçlu" denilen ve cezalandırılan bir bireydir. Burada toplumsal olan bir şey, bir kişinin üstüne yıkılmıştır. Türkçenin "kader kurbanı" deyimi, bu durumu çok iyi açıklıyor. Burada "kader", "toplum"un mitselleştirilmiş biçiminden başka bir şey değildir. Suç ve cezanın toplumsal olarak görüldüğü "ilkel" topluluklar mı, yoksa toplumsal olanı bireye ödeten biz "uygarlar" mı daha doğru düşünür? Hukuk kitapları

yaza dursun "suç ve ceza ferdidir" diye. İkincisinin bireysel olduğu ortada. Ama ya birincisi? Biz işin kolayına kaçıyoruz: yakala suçluyu, ver cezasını, iş bitsin! Ama iş bitmiyor, sorun çözülmüyor. Öyleyse aynı işleme devam! Tanrıya ve devlete kul eksikliği mi var? Hiçbir eleştiri, hiçbir karşı sav, intikamcı "vicdan"ı hoşnut etmez. O, yalnızca ceza ile tatmin bulmak ister. Öyleyse vicdanımızı değiştirmeliyiz, usumuzun işleyiş biçimini de.

Yasa koyucu buyurdu: "Yasa önünde tüm yurttaşlar eşittir." Demek ki yasa, insanları eşitler. Yasa koyucunun eşitleyiciliği mutlaktır.

Ve böylece aşk da düzenlenir: "Herkes aynı biçimde sevişecektir, kimseye ayrıcalık tanınmaz."

(Sevdalar mı başkaldırıdır, sevdalara mı başkaldırmalıdır? -Sevda ile.)

Toplum aşkı, yani orta malı aşkı, yani kadınlarla erkekler arasındaki cinsel ilişkileri onaylarken, onu birörnek yapar; hatta duyguları ve bunların dile getiriliş biçimlerini de. Çünkü duygu da öğrenilen bir şeydir. Çevremizde bizden önce her zaman bir âşık olmuştur. Hele okuduğumuz kitaplar, gördüğümüz filmler vb. Dil zaten toplumsal erkin egemenliğinden oluşur. Duygularımı kendisiyle dile getirdiğim bu dil, bana verilmiştir. Başkaldırı ilkin bu dile karşı, ama yine onunla yapılacaktır. Nasıl mı? Bir yanıt: Adorno'ya bakılabilir.

Kafandaki dağınıklığı anlatabilmen için bile -eğer psikiyatristin karşısında değilsen-, bozuk değil, düzgün cümleler kullanmalısın. Bozuk cümlelerde dağınıklık dile gelmez. Kaldı ki sen bir karşı çıkış adamı isen, işin daha da zordur. Cümlenin olağan düzenini amaçlı olarak bozup, onu ayrı bir düzende yeniden kurgulayan anarşist, hem dilin çeşitli iktidarlarca tarih boyu oluşturulmuş yapısından gelen dayatmalara, dilin verili düzenine boyun eğmez, onu onaylamak zorunda kalmaz, hem de belli bir dil kurgusunu ve düzenini ortaya koyduğu için ne söylediği az çok anlaşılır, yaptığı işin boş bir çaba, bir oyun olmadığı görülür.

Dilin bu yapı-bozumuna en çok ihtiyacı olanlar arasında, sanırım feministler ilk sıradadırlar. Türkçedeki ve tanışık olduğum birkaç Batı dilindeki duruma bakarak bütün dillerin erkek-egemen yapıda olmuş olduğunu söyleyebilirim. Öyleyse feminist, hangi toplumda olursa olsun, ilkin kendisine sunulan dilden işe başlamalıdır.

Verili dilin söylemlerine karşı çıkmak, onların anlamını tersine çevirerek de olsa, onlara nazire yapılarak olmaz. Söz gelimi, erkek-egemen söyleme gönderme yaparak, o söylem alt edilemez. Çünkü bu sözümona karşı çıkma, karşı çıkılan şeye bağlı olarak, daima onu gündeme getirir. Örneğin feministlerimiz, "Kadınlık bizde kalsın." diyorlar. Ama bu deyim, sözün aslına gönderme yapıyor. Böylece yine erkek-egemen dilin söylemine giriliyor. Ben olsam şöyle derdim: "Erkeklik erkeklerde kalsın." Gerçi burada da aynı gönderme var, ama hiç değilse ilkinde olduğu gibi "erkeklik"le yarışılmıyor. Yarışa girilmiyor. Mızıkçılık yapılıyor; ötekine dil çıkartılıyor. Bu da bir şey! Ama aslolan, öylesi bir deyimi onun dilde erkek-egemen bir öncelemi olmaksızın yaratmaktır. Bir kadınca söylem,

bir erkek söylemi ile dalaşmaksızın, yani onu hesaba katmaksızın yapılabilirse ve bu tür söylemler, zaman içinde dilde yaygınlık kazanırsa, ancak o zaman feminizmin başarısından söz edilebilecektir.

Sorunun bir de toplumsal boyutu var. Toplum, yeniden öyle biçimlenir ki, dilindeki erkek-egemen söylemleri unutur. Neresinden baksan zor iş! Yaratmanın ve başkaldırının kolay olduğunu kim söyledi!

Bostancı, 17. 7. '95

Bugün doğmuşum. Doğum günümü hep unuturdum. Bizim çocukluğumuzda yaş günü kutlamaları pek yoktu da ondan olacak. Hiç yaş günüm olmadı. Ama günlük tutmaya başlayınca, demek ki günün "mana ve önemini" birden ayrımlamış olacağım. Geriye baktığımda görebildiğim en uzak günden bu güne sanki yüzyıllar geçmiş ve sanki dün gibi. Yolun ardında kalanı uzun, önde olanı kısa göründüğü bir yaştayım. "Çoğu gitti, azı kaldı." diye kendimi avutma ihtiyacını duyduğum zamanlar olmadı değil. Ama yine de şairin dediği gibi "Alıştığımız bir şeydi yaşamak". Ve insan alışkanlıklarını bırakmak istemez kolay kolay; hele de yaş ilerledikçe.

Küçükkuyu, 22. 7. '95

Sıcak yaz miskin tekkesidir. Kaç gündür elim kaleme uzanmadı. Bıraksam öyle de kalacak. Deniz kıyısı genç-yaşlı, erkek-kadın vücudu dolu. Yağlanıp, yağlı yanlarını güneşe çevirmedeler. Geri dönünce çevrelerine bronz tenlerini göstermek için, onca eziyet. İnsan bedeni nankör! O kadar bakarsın, bir de bakmışsın elden gitmiş. Bir an gelir, "Benim mi bu çökmüş avurtlar", bu kel kafa, bu romatizmalı bacaklar?" demeye başlarsın. Ama ruh öyle mi! Beden kocadıkça o göverir, tabii bakarsan. Gel de anlat! Millette bir beden telaşı. Ruhuna aldıran yok. Her şey bu telaşı körüklemekte. Tüm yatırımlar bedene. Ekonomi kuralı: arz-talep yasası. Beden için ne çok şey üretiliyor. Adlarını bile saymanın olanağı yok. Bir çoğu da İngilizce. Artık "body" yapıyoruz. İnsan bedensel varlığa indirgenmiş. Ama bu durum iktidarların işine geliyor. Bedensel varlığı gütmek kolay. Eline bir otomobil simidi verdin, bir de ona "Özgürsün arkadaş!" dedin mi, o gaza bastıkça kendini özgür sanır. Daha komiği var: reklâmın birinde olduğu gibi, kola kutusunu yandan delmek de özgürlük (?!), yeter ki o markayı satın al. Özgürlüğün bu denli ucuzlaması, insanın bedene indirgendiği, Marx'ın deyimiyle bir meta düzeninde yaşıyor oluşumuzdandır. Bu düzende metanın sahibi de onu üreten veya tüketen de meta tarafından belirlenir, biçimlendirilir. Gerçek egemen olan metadır. Belirleme, insanın kendisinin de metalaşmasına dek varır: insanın şeyleşmesi. Bu düzenin yıkılması, kendileri de av olan meta avcılarının oyununa gelmemekle olanak kazanabilir. Ancak iş çetindir. Çünkü ilkin insanın kendisiyle savaşması gerek. En zorlu düşmanımız kendimizdir. Bu savaşın yolu, kendimizi beden varlığı olmaktan kurtarmaktan geçer. Bunun için ruhumuzu beslemeli, usumuzu bileğilemeleyiz. Beden-ruh dengesini bedenimizi besleyip durarak bozarsak, bu savaşta ruhun yenik düşeceği baştan bellidir. Ruhu gıdasız bırakmayalım, hele de bu sıcak yaz günlerinde.

Küçükkuyu, 23. 7. '95

Despotik gelenekte ortaya çıkmaya çabalayan demokrasinin bu kez parlamento despotizmi olmaktan kurtulması güç olur. Bir de buna "halkın istencinin yansıması" demezler mi; yalanın kuyruklusu! Halkın istenci mi var ki yansısın. Önce halkın istenci olmalı. -Bizde hiç olmadı.- Padişahların, önderlerin, şefların istençlerinin yasa sayıldığı bir ülkenin halkının istenci olmaz. Şimdi de şeflerin yerini belli odaklar aldı. Toplumu yönlendiren bu odaklar, yalnız bizde değil, hatta bizden daha çok olarak, despotik gelenekten gelmeyen Batılı toplumlarda da halkın istencini elinde tutar. Günümüzde parlamento, halkın istencinin yansıması, temsili değil, istencin kendisi olmuştur. Halk yine "başkasının" istenci altındadır. Üstelik, bir de halk aldatılmaktadır: sanki kendi kendisini temsil yoluyla da olsa yönetiyormuş gibi.

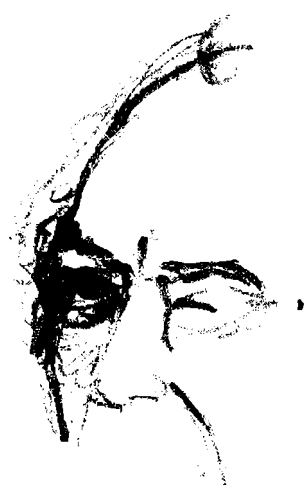
Öyleyse ne yapmalı? -Başkaldırı. Ama nasıl? Biz yalnızca kazan kaldırmasını bildik. Her seferinde de kazanı kafamızda paraladılar. Eline silah alıp dağları tutmak, ara ara şehre inip kom basmak değil mertlik! Bu kazan kaldırmaları bu topraklar çok gördü. Şimdi baş kaldırmak zamanı olsa gerek! Başımızı dik tutmayı öğrenmeliyiz! Bunun için en başta küçük çıkarlardan vazgeçmesini bilmeli. Unutmayalım: İktidarlar, iktidar altındakilerin kü-

çük hesapları üzerine kurulur! Müdürün önünde memur, patronun önünde "eleman"*, öğretmenin önünde öğrenci, babanın önünde oğul... hangi nedenlerden sus pus durur? Onlar, o nedenleri ellerinin tersiyle itmedikçe, onlardan oluşan halkın istenci olmaz. Ey iktidar altındakiler, iktidarı başınızdan atmak istiyorsanız, iktidarın nimetlerinden vazgeçmelisiniz!

* Bu "eleman" sözü insan için kullanılmıyor mu, cinlerim tepeme çıkıyor! Bir de tutmuşlar, yasa çıkarmışlar -hani şu ünlü YÖK yasası-, benim de içlerinden biri olduğum tüm üniversite öğretim personelini "eleman" diye tanımlamışlar. Biz daha önce "person", yani kişi iken, şimdi eleman olduk: makinenin bir parçası. Doğrusu, 12 Eylül kafasına uyuyor da insana ayıp oluyor!

Küçükkuyu, 25. 7. '95

Ülkenin birinde postmodern bir gündem: Batı Trakya Türkleri önderi Sadık Ahmet, şüpheli bir kazada öldü. Sırplar, Boşnaklar'a zulmetmeye ve Batı, olanlara bakmaya devam etmekte. Bu arada Bosna'da görevli Türk birliğinden Trabzonlu Mehmet çavuş, bir Boşnak kızla evlendi. Böylece hiç değilse bir Bosnalı'nın canı ve ırzı emin ellere geçti. (Tv kamerası sokağa çevrilir.) Yurttaşlar "Keşke diğer askerler de birer Bosnalı kız alsalardı. Sırplar'ın elinden ne kurtarsak kârdır." dediler. Bugünkü ölü terörist sayısı on beş. (Yurttaş vicdanı sayıyı az bulur; ama nasılsa ardı geleceğinden üstünde durmaz.) Dağdaki kandırılmış vatan evladı teröristlerin pişmanlık yasasından yararlanarak devletin müşfik kollarına teslim olmaları çağrısı yinelenir.

Küçükkuyu, 26. 7. '95

Kendim için uygun tanımı sonunda buldum: "yumuşak başlı anarşist." Anarşistin yumuşak başlısı olur mu? Olur, benden anarşist olursa!

İnsan en çok kendisiyle ilgilenir. Ama bundan insanın en iyi kendini tanıdığı sonucu çıkmaz. Oysa bu, mantıksal görünüyor. O halde neden öyle değil? Çünkü insanın kendisiyle ilgilenmesi, örneğin botanikçinin bir ağaç yaprağını incelemesi gibi salt bilgisel, nesnel bir ilgi değildir. Bu ilgi daha çoğu bencilliğin ve kendini beğenmenin doyurulmasına yöneliktir. Kimi ne denli güzel, kimi ne denli akıllı olduğunu görmek için kendine bakar. Kendini beğenmeyenin çoğu kez kendinden kaçması da bu savı destekler. II. Abdülhamit'in "burun" sözünü yasaklaması gibi, bu kaçış bazen genelleştirilebilir. Ahmet Haşim'in de kocaman başından hiç hoşnut olmadığı bilinir. O padişah değil ki "baş" sözünü yasak etsin. Bir şairin yapacağını yapar, hoşnutsuzluğunun kaynağını "Başım" başlıklı şiirinde nesnelleştirir: "Bihaber gövdeme gelmiş konmuş, /Müteheyyiç*, mütkallis** bir baş." Hiç unutmam, tıknaz bir felsefeci tanıdık, bir defasında kendisi için şöyle demişti: "Doğa insana bir şey verirse, başka bir şeyi ondan esirger. Bana aklı verdi, boy bosu esirgedi."

Yalnız bedensel değil, tinsel olarak da insanın kendisiyle ilgilenmesinde, eğer kendini beğenme, olabildiğince aza indirilirse, o zaman insan, kendini bilme-tanıma yolunda ilerleyebilir. İnsanın kendini tanıması, kendini keşfetmesi demektir: Hangi yetilere sahip olduğumuzu bulup ortaya çıkarmak ve onları geliştirmek. Kendimizde olmayan yetilere sahipmişiz kuruntusuna kapılmamak.

---

* Heyecanlı

** Gergin

Küçükkuyu, 27. 7. '95

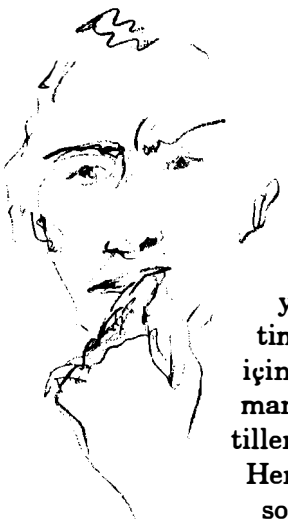
Salya sümük, ileri geri konuşmalarıyla tanınmış RP'li bir taşra belediye başkanı, bugün yine gazetelerde boy gösterdi. Ortalığı karıştırdı. Konu: Atatürk'e yapılan saygı duruşu, tapınma mıdır değil midir? Laiklik savunucuları ateş püskürüyor. İyi de, neden bu sorun başından beri ısıtılıp ısıtılıp gündeme getirilir? Onda belli niyetlerin dışında, bu niyetleri canlı tutan hiç mi doğruluk payı yok? İğri oturup doğru konuşalım! Bence, Anıtkabir'dekiler dışında Ata'ya yapılan tüm saygı duruşları bir tür tapınmadır. Nasıl herhangi bir mezar, türbe ziyareti tapınma sayılmıyorsa, bu Anıtkabir için de çok görülmemeli. Öte yandan diğer herhangi bir törende "Atatürk'ün ve şehitlerin manevi huzurunda" yapılan saygı duruşu tapınma değil de nedir? Bu, eskiden yalnız "Atatürk'ün manevi huzurunda" yapılırdı. "Şehitler" sözü sonradan eklendi. Bu da "laik otorite"nin verdiği ödünlerden biridir: Atatürk'ü meşrulaştırmak için şehitlerden yardım alınıyor. Gelelim tapınmaya: Ne demek "Atatürk'ün manevi huzuru"? Atatürk, manen hep huzurda, hazırda mıdır, her an her yerde karşımızda mıdır? Oysa yalnızca Tanrı, "her yerde hazır ve nazır" diye tanımlanır. Atatürk'ün aynı zamanda "nazır" olduğu, ayrıca "Atatürk bakıyor" sözüyle de anlatılır. Bütün bunlar, tanrı tanımını Atatürk için yapmak, onu tanrılaştırmak demek değil midir? Şu itiraz geçerli değildir: "Biz bu sözlerle Atatürk'ün gerçekten karşımızda olduğunu söylemiyoruz ki!" Peki ötekiler, Tanrının gerçekten karşılarında olduğunu mu söylüyorlar! Onlar da "Tanrının manevi huzuruna" çıkarlar.

Tapınmaya öyle teşneyiz ki, bir putu, yerine başka bir put koymak için kırıyoruz!

Küçükkuyu, 30. 7. '95

Başkalarına anlatamadıklarınla beslenir sıkıntı, büyür içinde. Yazmak en etkili ruh ilâcı. Kimse okumadan yok edebilirsin. Söylediğini söylemedim diyemezsin ama. Bazen yazmak da para etmez. Çünkü tanığın yoktur. Vurursun kendini ordan oraya. Bu arada şansın varsa, utanılacak şeyler yaparsın, yüz kızartıcı. Artık suçlusun, herkesin önünde. Yalnız değilsin. Aklın varsa, suçluluğunun tadına varmak için, kendini savunmaya da kalkma!

Küçükkuyu, 1. 8. '95

Sorumlu Müdür'ler neden yazmadıkları yazılardan sorumlu tutulurlar? Devlet düşünüyor: "Her bir yazının iki sorumlusu olmalı. Bakarsın yazarını elden kaçırdık, hiç değilse müdürü yakalarız. Hem müdür dediğin, öyle kolay kolay sıvışamaz." Yazının suç sayıldığı yerde, hangi yazının bu suçu işlediği, -sıkıyönetimler dışında- önceden bilinmediği için bu tür önlemler alınması suçmantığına uygundur. Oysa örneğin katillerin bir "sorumlu müdürü" yoktur. Her katil, kendi suçundan yalnız kendi sorumludur. Demek ki yazı yazmak, adam öldürmekten daha ağır bir suçtur. Devlet yanıtlıyor: "Elbette! Çünkü katil yalnız bir kişiye ve onun sınırlı sayıda yakınlarına karşı suç işlemiştir; oysa yazar kamuya, devlete karşı." Bu sözü, bir ceza hukuku kitabında bulabilirsiniz. Devlet, kendi sesini duyurmak için çeşitli alanlarda uzman yetiştirir: hukukçu, politikacı, din adamı vb.

Her tutumun kendine özgü bir dili var: Dinsel kitaplar "hediyesi", öztürkçe betikler "ederi" ile satılır. Genelevde ve muayenehanelerde "vizite" ödenir, lüks lokantada ve otelde "adisyon". Camiye "teberru"da bulunulur, fakire "sadaka" verilir, Kızılay'a "bağış" yapılır. Şirketler "temettü" dağıtır, piyango "ikramiye". Yarışa "start"la başlanır, "finiş"le bitirilir. Namaz "eda" edilir, benzin deposu "ful" yapılır. Pahalı mağazada indirimli satılan mal "okazyon" dur, işporta tezgâhında "batan geminin malı". Liste böyle uzar gider. Bu jargonların bir kütüğü çıkarılsa, işte sana bir kültür haritası. Onu şimdiden görür gibiyim: Bir renk cümbüşü. Ünlü kültür mozayiğimiz, üstüne ne konduysa aldı. Böylesine kolay beğenen bir kültüre demezler mi: "Senin hiç seçme yeteneğin yok mu, her gelene eyvallah diyorsun?"

Kitabın adı: Türkiye'de Solculuk. 600 sayfa, üçüncü hamur, Altı Kargı Yayınevi, ederi: TEV'e bir çelenk bağış makbuzu. Altı ana-bölümden oluşan kitabın bölüm başlıkları: 1. Her Taşın Altında Amerika; 1.1 Emperyalizm Türkiye Halkını Bölüyor; 2. Laik Devlet Nereye Gidiyor; 3. Anadolu Toprağında Aydınlanma Devrimi; 3.1 Anadolu Müslümanlığı; 3.2 Aleviler Sünnilerden Daha İlericidir; 4. Eğitimde Şeriat Örgütlenmesi; 5. Pantürkizm Yeniden Hortladı; 6. KİT'leri satmak aymazlıktır.

Bir sosyoloji profesörünün TOBB desteğiyle hazırladığı "Güneydoğu Raporu" ortalığı karıştırdı. Profesör bölücülükle suçlanıyor. Bir de paraya ve şöhrete düşkünlüğü söz konusu ediliyor. Doğrusu anketle ülke bölündüğü her zaman görülmez. Sosyolojinin zaferi. CIA müdürleri de sosyologmuş. Zaten raporda CIA parmağı da varmış. Bir aşırı-Sol-küçük- parti sözcüsü de "Bizim raporumuz daha gerçekçiydi. O yüzden başkanımız hapis bile yatmıştı." diyor. Belli ki, bizim profesör hapse girmeyecek.

Garip bir ülkede yaşıyoruz, aklın sanki bir daha geri dönmemesine tatile çıktığı bir ülkede. Hep yazıyor, söylüyorum. Bir kez daha yineliyeyim: Bizde postmodern neden onca yandaş buldu? Adamlar bugün "akla veda" diyorlar. Biz zaten çoktan veda etmişiz akla.

Derdim anketçilikle değil. Anketlerin ne menem şeyler olduklarını, aynı nesne alanında farklı niyetlerle yapılan anketlerin nasıl farklı sonuçlar ortaya koyduklarını bilmiyor değilim. Üstelik her biri de kendi anketinin bilimsel olduğunu kanıtlamakta ötekinden aşağı kalmaz. Canımı sıkan şey, öyle bir anketin ülke gündeminde oluşturduğu söylem. Ki şu anda ben de bu söylemin içindeyim. Konuşsan bir türlü sussan bir türlü. Bazıları bıkmadan soruyor: "Niçin geri kalmış ülkeyiz?" Her şey açıkça ortada değil mi? Ne yani, bunca aptallıkları yapacaksınız, bir de "ilerlemiş" olacaksınız! Böyle bir beklenti de doğrusu katmerli aptallık.

Münih, 15. 8. '95

Gurbet ilde, bir de yalnızsan, hep geçmiş yaşantılar üşüşüyor aklına. Demem o ki, henüz Münih'te değilim. (Yoksa ben, Münih'te hiç olmadım mı?) İstanbul'dayken bana tuhaf gelen bir şey de şu ünlü 8. madde tartışmalarıydı. Değiştirilmesinden yana olanların gerekçeleri de allahlıktı. Tartışma hukuk düzenimizin ve tabii aklımızın çarpıklığını sergileme bakımından ilginçti. Diyorlar ki: "8. maddede suç sayılan eylemler, zaten diğer yasalarda geçmektedir. Bu nedenle 8. maddeye gerek yoktur." Öyleyse, neden bunca patırtı? Nedeni şu: Kişi 8. maddeden yargılanırsa, bu DGM'de olacak ve hapis yatmadan kurtulamıyacak. Oysa öteki yasalarla yargılanırsa, para cezasıyla falan kurtulacak. Bu nasıl hukuk düzeni! Sanki ortada iki ayrı devlet var. Suç sayılan bir eyleme "DGM devleti"nde bir ceza veriliyor, aynı eyleme "öteki devlet"te başka bir ceza. Maddenin kaldırılmasını isteyenler, demek ki, eylemin suç olup olmadığını düşünmüyorlar. Yalnızca ceza ile bozmuşlar akıllarını. Aksini düşünselerdi, bu "suçu" tüm yasalardan çıkarmayı istemeliydiler.

Bir de şunu söylüyorlar: "Yasa 'her ne surette olursa olsun' diyor. Yöntemi mahkûm ediyor." Bir garabet daha! Şimdi şu iki cümleyi ele alalım: 1. "Her ne surette olursa olsun, bu köprüden geçmeyeceksin!" 2. "Bu köprüden geçmeyeceksin!" Soruyorum: Birinci cümle, ikincisinden fazla olarak neyi yasaklıyor? -Elbette, hiçbir şeyi. Bu "Her ne surette olursa olsun" gibi deyimlere Wittgenstein, bir makinedeki "boşa dönen çarklar" diyordu. Onun bir örneği, "*Yalnızca* su içtim." biçiminde idi. Su içen, yalnızca su içenden fazla ne içer? Ama doğrusu bu iş, o kadarla bitmiyor. Bilenler söylüyor: Gerçekten de yasadan bu ifade kaldırılsa, beklenen sonuç gerçekleşecek, bazı eylemler kapsam dışı kalacak. Bu, daha da korkunç bir zihin çar-

pıklığı: Demek hiçten hiç çıkmazmış! Bir de felsefeye burun kıvırırlar. Politikacılar ve medya, felsefeye kulak verse, ülkede bunca çarpıklıklar olmaz.

Geçenlerde bir Tv. kanalı, benden görüş istedi. Reddettim. Üç dakikada varoluşçuluğu anlatacakmışım. Dedim: Filozofların yalnız adlarını saysam üç dakika tutar. Doğru dürüst bir felsefe programı yapın, konuşayım; şöyle bir saat falan. Yanıma da bir iki meslektaşımı alayım. Dediler: olmaz! Salt felsefe izleyiciye sıkıcı gelirmiş, reyting alamazlarmış. Ne yapalım, millet sıkılmasın diye araya hokkabazlık numaraları koyacak değiliz ya. Onu politikacılar ve diğerleri zaten yapıyor.

Münih, 20. 8. '95

Türkiye'deyken yakınıyordum: yıkmaya değecek pek bir şey yok diye. Şimdi Almanya'dayım. Al sana koca koca yapılar: Kant'lar, Nietzsche'ler, Heidegger'ler. Kolaysa alaşağı et! Yanılıyorum: Ben Türkiye kültürünün adamıyım. Her ne kadar Almanya, yabancısı olduğum bir yer değilse de ben o kültürün felsefecisi değilim ki o felsefe yapılarını devirmek, üstüme görev olsun. Bunu yapabilsem bile ancak kendi kültürümde yaparım: Türk felsefesinde Alman felsefesi. Benim karşıma alacağım Kant, artık Türk'leşmiş-Türkçeleşmiş bir Kant olacak: benim Kant'ım. Takiyettin Mengüşoğlu hocamız bir gün şöyle demişti: "Kant hiç kimsenin değil. Kim alsa onundur." Ben doğrusu o kadar evrenselci değilim. Benim Kant'ımla Alman'ınkinin aynı Kant olduğuna inanmıyorum. (Hoca inanırdı.)

Tüm yaşamını geçirdiği kentin sokaklarında her zaman belli saatlerde, belli yerlerden geçen, dükkâncıların saatlerini ona göre ayar ettikleri Kant'ın torunları, bugün onu fazlasıyla geride bırakmış. Düzenli yaşam, düzen tutkusu haline gelmiş. Sanki düzen, yaşamı kolaylaştırıcı bir araç değil de yaşamın ereği olmuş. (Kant için araçtı, kuşkusuz.) Evlere, cephelerdeki ayrıntılara, damlara bakıyorum. Sokaklara, bahçelere, tüm yaşam alanlarına bakıyorum: Her ayrıntı kesin geometrik. Bu insanlar geometrik bir uzamda yaşıyorlar. Sanki hepsi birer ide. Husserl'i şimdi daha iyi anlıyorum: Fenomenolojisi için neden matematiği örnek almış. Dünyayı paranteze almak neden aklına gelmiş. Almanya'da dünya zaten paranteze alınmış. Husserl'in zamanında belki o kadar değildi. Bu farkı da onun matematikçi dehasına yormalı.

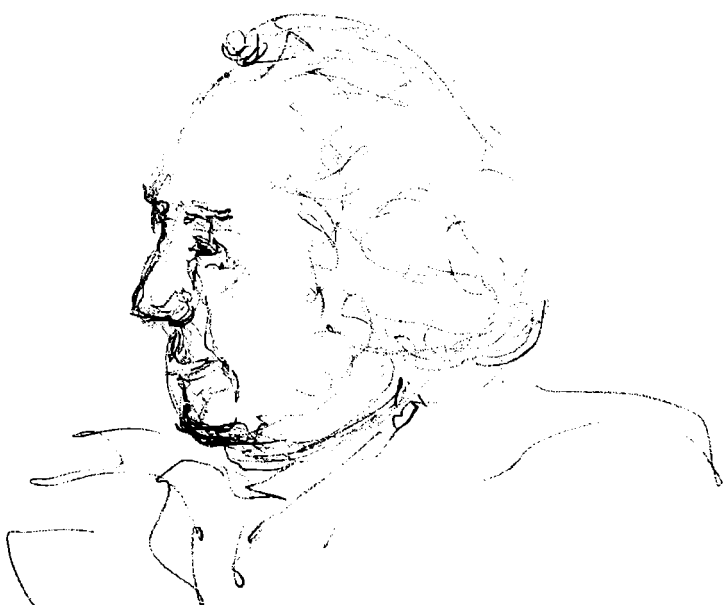
Biraz ileri gidiyorum ama, izin olursa şunları söyleyeceğim: Batının matematik fiziği ve teknolojisi, ne doğaya

uymak ne de doğayı kendine uydurmak yoluyla ona egemen olmak gibi bir kuramsal -"pratik" demek istemiyorum- kaygıya sahip değil. O, deyim yerindeyse, doğaya dayatılmış bir ideal olan ve bu ideal olanın yine kendi gerçekliğinde ("ideal gerçeklikte") uygulanmasıdır. Demem şu: Eğer bir yel değirmeni yapılsa, bu doğaya uyularak, doğanın rüzgârının gücünden yararlanılarak ortaya konulmuş bir araç olur. Bu bir teknolojik ürün değil. Çünkü yel değirmeni için matematik-fizik hesaplara gerek yoktur; bunlar yapılmış olsa da. Yalnızca pratikle bu iş başarılır. Ama örneğin bir uçağı havalandırmak öyle değildir. Bu iş için doğadan yardım alınmaz; tersine doğa engeldir. Bu, tamamen matematik-fizik hesaplara göre yapılır. Bu hesaplar, bir ideal olanı gösterir. Uçağın havada uçması da doğa koşullarına uyması demek değildir. O takdirde uçak uçamazdı. Uçak havada kendi koşullarında ("ideal gerçeklik"te) uçar. ("İdeal olanın doğaya dayatılması"ndan da bunu anlıyorum.) Ayrıca, yel değirmeninin kanatlarının dönmesiyle uçağın uçması arasında hiçbir gelişme adımı yoktur. İnsan yel değirmeni gibi araçları yapa yapa ve bunları geliştirerek uçak yapımına varamaz. Zaten öyle olsaydı, bu tür araçlar birçok kültürde var olmasına rağmen, neden onların da modern teknolojiye varamadıklarını anlamak olanaklı olmazdı.

Yaşam tarzı ile felsefe arasındaki ilgiyi bir mekanik sosyolojik anlayışla dile getiren şöyle bir savdan kaçınmalı: "Alman yaşamı böyledir. O halde Almanya'dan böyle filozoflar çıkmış." Bu tür aptalca genellemeleri yalanlayan yığınla örnek her zaman bulunur. Yaşam biçimi ile felsefe arasındaki ilgi çok çeşitlidir. Aynı Alman yaşamı Kant gibi kılı kırk yarıcı bir filozofu da çıkarmış, uçar gibi koşan Nietzsche'yi de. Ama şu söylenebilir: Birincisi "resmi" Alman yaşamını onaylarken, diğeri ona karşı koymuş. Üstelik bu onaylama ile karşı çıkma arasında, yelpazenin kanatları arasında çeşitli filozoflar da yer aldı. Önemli olan salt onaylama ya da karşı çıkma değil, fakat bunların nasıl yapıldığıdır. Her tarz için de büyük ruh'lara gerek vardır.

Münih, 22. 8. '95

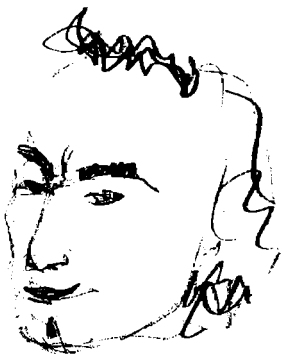
Bugün Münih'te "İngiliz Bahçesi"ni gördüm, bir Alman dostla birlikte. Adın "İngiliz" olmasının nedeni, bahçenin doğal görünümde düzenlenmiş olması imiş. İngilizler'in doğayla barışık olduğu kesin. Oysa doğa, Almanlar'ı rahatsız ediyor. Doğanın canına okuyorlar. (Bizdeki gibi değil kuşkusuz.) Ormandaki ağaçları bile dimdik uzasınlar diye askıya almışlar. İlk gördüğümde dehşete düşmüştüm. Nasıl bir akıl bunu yapar.

Münih, 23. 8. '95

Almanlar çalışmaktan nefret ediyor. Nazi zamanının ünlü sözü "*Arbeit macht frei.*" (Çalışmak özgür kılar.) unutulmuş. Herkesin tek düşüncesi: "Urlaub" (tatil). Buna karşın yine de herkes işini tam yapıyor: asla kaytarmaca yok. "Ödev ahlâkı", "Arbeit macht frei"ın yerini dolduruyor. Doğrusu bu "ödev ahlâkı"na oldum bittim ısınamadım. İnsanın kendini kendi isteğiyle bir tür köleleştirmesi gibi geliyor bana. Hem işini sevmiyeceksin, hem de "ödevden dolayı" deyip onu en iyi biçimde yapacaksın. Çok şükür bunu anlayacak kadar Almanlaşmadım.

Münih, 24. 8. '95

Avrupalı'ya sırtını dönme, biner;
Doğulu'ya dönme, hançerler!

Sözcükleri söyleyişinizde biraz vurgu yanlışı varsa, Alman'a derdinizi anlatamazsınız. Demek ki Alman kulağı belli seslere belli ölçülerde ayarlı. (Adamların müzikteki başarılarını anımsa!) Bu ölçüye biraz uymayan bir ses, kulaktan girip anlama yetisine ulaşamıyor. Anlama yetisi o seslere ayarlı. Kant'ı anımsıyorum yeniden: Anlama yetisini 12'ye bölmüş, bunlara bir de zaman ve mekân görü'lerini katmış, etti 14. İşte insanlar, yani Almanlar bu 14 biçim ile algılar, düşünür, düşüncelerini dile getirir. Öteden beri sorardım kendime: Neden Almanlar vurguya bu denli düşkünler, sözcüklerin tam uygun vurguyla söylenmesini isterler? Doğrusu, bazen inadına mı yapıyorlar diye içimden geçirmedim değil. Hani onların yabancı düşmanlığı var ya, ona yorardım. Artık yormuyorum. (Ama onların yabancı düşmanlığı gene var.) Oysa biz Türkler, bırakın vurguyu -zaten Türkçede vurgunun pek önemi yoktur- yarım yamalak duyduğumuz bir sözü bile yakıştırarak anlarız. Kuşkusuz bu, bizim Almanlar'dan daha zeki olduğumuzu göstermez; fakat kafamızda -algıda, düşünmede, dilde-, dışına çıkamıyacağımız belirli biçimlerin, kategorilerin olmadığını, geometrik uzamda yaşamadığımızı vb. gösterir.

Strasburg (yolda), 25. 8. '95

Almanya'nın Kehl kentini arkada bırakarak, sınır çizgisi Ren ırmağı üstünden trenimiz Fransa'ya girdi. Fransa'yı ilk görüşte sevdim. Yoksa buna kendimi koşullandırmış mıydım? Öyle de olsa Almanya'nın üstüne iyi geldi. Onu kendime daha yakın buldum. (İnsan nereye gitse kendini arar.) Binaların biçimi Fransa içine doğru gittikçe daha sıcak. Ağaçlar daha özgür: iğri büğrü. Ortalıkta çöpler var. Bazı evlerde çamaşırlar ipe asılmış. Telgraf (ya da her ne için iseler) tellerine kuşlar bile konmuş.

Münih'ten sonra Paris köhne göründü. Ama bu köhnelikte bir soyluluk var, yüzyıllardan süzülegelen: Paris'in üstüne sinmiş. Hilmi Yavuz'un kulaklarını çınlatıyorum: Paris'e de hüzün yakışıyor.

Notre-Dame'ı gördüm, gözüm kamburunu aradı.

Notre-Dame'ın dışı, içinden çok daha gösterişli. Bu, çoğu kilisede böyle. Oysa bizim camilerde durum tersidir. İslam uygarlığının dıştan çok içe önem vermesinden midir?

Paris büyüsü Paris'e gelmeden başlar, Paris'te pekişir. Onu henüz çok az tanıyorum. Bu bile yetti. İnsan yabancı büyük bir kente ilk gelişinde, hele benim gibi dilini de bilmiyorsa ürker. Ben Paris'te hiç korkmadım. Paris hiç karmaşık değil.

Paris Belediyesi, yalnız Champs- Elysées'nin temizliğinden sorumlu, bir de La Défense'dan. Geri kalan yerler pislik içinde. Hele metro! İnsan burnunu tıkamadan geçemiyor. Bu mevsimde Paris'te Fransız'a rastlamak güç, Parisli'ye rastlamak daha da güç. Zenciler, Kuzey Afrikalılar ve Uzak Asyalılar doldurmuş kenti. Bir kısmı yerleşmiş, birçoğu turist.

Kültürlü bay Mitterrand'ın yaptığına bakın! Louvre'un girişini cam piramitlerle kaplatmış. Dedikleri kadar var: Louvre'a hiç yakışmıyor. Müzeyi gezdim, bir tam günde ne kadar gezilebilirse. Ağzım açık, ayaklarım havada. Ziyaretçilerin patırtılarına karşın Mona Lisa'nın büyüsü yine de sarıyor insanı. Gösterişli değil, gizemli. Hiç bu kadar çok büyü aracının bir arada olduğu başka bir yer belki de yoktur. Neyse ki canımı sıkan şeyler oldu da ayaklarım yere değdi. Diyeceğim, şu sanat tarihçileri, filozoflar, yazarlar yok mu, sanki Louvre'un Eski Mısır Sanatı bölümünü hiç görmemişler. Yoksa şunları nasıl söyleyebilirlerdi: Mısır sanatı simgeseldir. Onda gerçekçilik yoktur. Mısırlı doğayı olduğu gibi değil, kafasında kurduğu gibi görmüştür. Gerçekçilik Yunan'la başlar vb. vb. Batılının 19. yüzyıl Yunan hayranlığı, onu başka uygarlıklar karşısında kör etmiştir. Bu nedenle burnunun ucuna getirttiği Mısır yapıtlarını görememiş. Onlarda simgecilik de olmakla birlikte, bazılarında öyle bir gerçekçilik ve doğacılık var ki, şaşa kalmamak işten değil. Oysa Mısır ve Anadolu uygarlıkları yok sayılmadan da Yunan hayranı olunabilirdi.

Paris, 27. 8. '95

Paris görmekle bitmiyor. Gözlere şölen bir kent! Bugün Musée d'Orsay'ı gezdim. Gözlerime afiyet! Çoğu tanıdığım yapıtlar. Öyle olunca daha çok etkileniyor insan. Versailles'ı saymıyorum. Saraylardan hoşlanmam. Turist damarıma yenik düşmüş oldum bir kez. Saray, halkın ezilmesi ve sömürülmesinin estetik olarak cisimleşmiş biçimidir. Sarayın büyük hacimli, görkemli mekânı, kralın hükmetmesine katkıda bulunur. Ya da böyle olması istenir. Ama bu her zaman işe yaramaz. Topkapı'nın sadeliği ile Dolmabahçe'nin şatafatlılığını düşünüyorum. Padişahların gücü zayıfladıkça sarayları debdebeli oluyor. Versailles da XVI. Louis'nin kellesini koruyamadı. Devrim'ler saray dinlemez!

Paris, 28. 8. '95

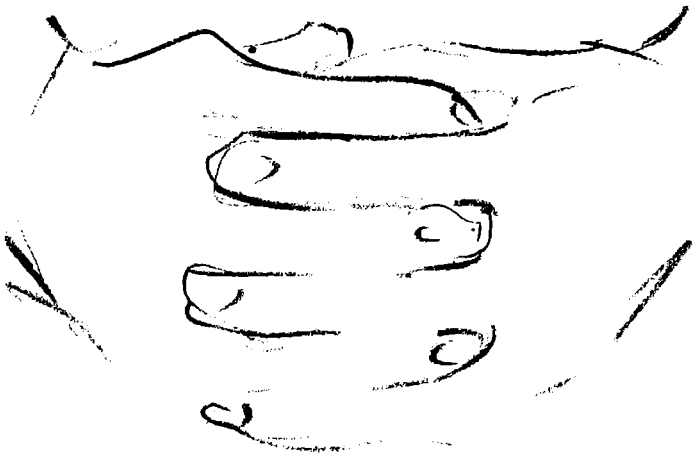
İster Fransız ister Alman olsun Avrupalı seni b.k gibi görüyor! İkincisi bunu açıkça ifade ederken, birincisi düşüncesini gizlemeyi iyi biliyor. Ne de olsa Fransız zarafeti farkı var arada. "Avrupa'nın sonu"ndan söz etmek boş değil. Spengler'in kehaneti çıkabilir. (Wittgenstein'ın dediği gibi, zaten geleceğe ilişkin ön-deyiler bir "sonsuz varsayım"dır.) Dilerim bu "son", yine de bir "barbarlık çağı" ile başlamasın! Şunu gördüm: Avrupalı yanlışa katlanamıyor. Ürkütücü! Onun toleransı kuramsal. Oysa ben yaşamdaki yanlışlardan söz ediyorum, ki bazen onun kültür ayrımından kaynaklandığı açıkça görülür.

Paris sokaklarını zenci ve Kuzey Afrikalı seyyar satıcılar kaplamış. İçlerinde Sultanahmet'te turistlere öte beri satanlar gibi askıntı olanlar bile var.

Paris, 28. 8. '95

Modern sanat müzesindeki gariplikler, daha binaya girmeden başlıyor. Cephesi sanki inşaat halinde. Kocaman borular göze çarpıyor. İçerisi başka bir alem. Aman cahilliğimiz belli olmasın deyip, bir elbise askısı karşısında, onu yapan ünlü Duchamp ustadır diye hayranlıkla duracaksak, Duchamp'ın hatırına onu da yaparız. Zaten nelere eyvallah demiyoruz ki! Ama eğer içten ve yüreklice konuşacaksak, o zaman iş değişir. Şöyle bir kurgu yapalım: Diyelim ki ünlü bir sanatçı ürünlerini sergiliyor. Eleştirmenler ve öteki sanattan anlayanlar, hepsi orda. Serginin düzenlenmesinde çalışmış olan bir hamal, şapkasını orda unutmuş olsun. İzleyenlerin tümü, bu şapkayı da sanatçının eseri sanıp, hayran hayran ona bakarlar. Ama kimse onları, bundan dolayı kınayamaz! Onların bu şapkaya hayranlık duyma hakkı, öteki yapıtlara olduğu kadardır. Duchamp'ın ve yapıtları müzede sergilenen diğer sanatçıların tüm ürünleri böyle değil. Ama sorun, sanırım şurada: ölçüt yokluğu. Elbette var olan ölçütlere karşı çıkılacak. Devrimci ya da öncü sanat böyle ortaya çıkıyor. Ama onlar da kendi normlarını getiriyor. Sanatın *autonomi*'si (özerkliği) bu demek. *Nomo*'sunu, normunu kendi koyup kendi uymak! Yıkılan normların yerine yenisi gelmezse ne olur? Ortada artık yıkılacak bir şey kalmaz. Bu, anarşi de değildir. Anarşi için, daima kırılacak bir şey olmalıdır. Bu, sıfırlamadır, hiçlemedir. Modern sanatın yaptığı bu. Kendini ortadan kaldırmak. Sonra modern sanatta üç kâğıt atmak da çok kolaydır. Bir kez adın sanatçıya çıktı mı -ama bu hiç kolay değil-, ondan sonra ne yaparsan sanat ürünü olur. Çünkü bana sunulan nesneye benim "sanat" diyebilmemi sağlayacak bir şey o nesnede verilmemişse, ben yalnızca onu bana sunan kişiye, sanatçıya bakarım. Beni sanatçının ahlâkına teslim eden bir

sanat! Adının başına "modern" nitelemesi alan tüm plastik sanatlarda ve sahne sanatlarında durum böyledir. (Hepsinin ortak yanı: görsel olması.)

Paris (yolda), 28-29. 8. '95

Almanya'ya geri dönüyorum. Arkamda hüzün, önümde delilik. Mevlâ kayıra! Almanlar'a hüzün yakışmaz. "Hüzün"ü karşılayacak bir sözcükleri bile yoktur. "Keder" derler, "melankoli", "tasa", "kaygı" vb. derler. Alman'a tutku yaraşır. Bu da onu delirtir: Nietzsche, Hölderlin gibi ya da Hitler gibi.

Topu topu bir haftayı bile doldurmadım Paris'te. Ama onca şey yazdım. Hani, adam iki ay hapis yatar, bundan iki kitap çıkarır. Bizimki de o hesap.

Münih, 30. 8. '95

Fransızlar zeki insanlar. Fransızca bilmediğim halde Paris'te kaldığım sürede ihtiyacım olan her şeyi sağlıyabildim. Almanca ve İngilizceme kulağımda kalmış birkaç Fransızca sözcüğü ekleyip, üstüne de el kol işaretlerini katarak elde ettiğim karma karışık evrensel bir dil ile derdimi anlatabildim. Bunun bir benzerini Almanya'da yapmak olanaksız. Bırakın anlamalarını, sizi dinlemezler bile.

Almanya, anarşist için tam hedef ülke! Yaşam-alanı öylesine düzenlenmiş ki, orada yaşayanların düşünmesine hiç gerek kalmamış. Sanki gaipten bir ses, onlara "Düşünme, uygula!" diyor. "Biz senin için en iyisini düşündük." Bu, doğru ama. Gerçekten de en iyisi düşünülmüş. Teknolojinin kendisi bir dizi kuralı içerir. Onun yaşama geçirilmesi, yaşamı ister istemez kurallar silsilesi haline getiriyor. Bu durum, sokak yaşamında insanlar arası iletişimi de en aza indiriyor. Kimsenin kimseye bir şey sormasına gerek yok. Alman'a bir şey sorunca ürkmesi bundan. "İşte her şey ortada. Gözünü aç, bak! Madem bu ülkedesin, bizim gibi görmesini bileceksin." der gibi. "Görmek": Almanlar'ın büyülü sözü! Kant, Goethe, Schopenhauer, Nietzsche ne çok şeyi sığdırmışlardı bu sözün içine. Wittgenstein da bir bağlamda görmeyi şöyle kutsamıştı: "Düşünme, fakat bak!"

(Vaktiyle bir başka Avrupa büyük kentinde dostum Ahmet İnam'la dolaşıyorduk. Bir ara İnam'ı kaybettim. Arkaya baktım, iki yaşlı bayanla konuşuyor. Yanıma gelince sordum: "Ne konuştunuz?" Dostum onlara uzaktan gördüğü bir kiliseyi, sanki görmemiş de arıyormuş gibi yaparak sormuş. Onların kendisine yardım etme arzularını tatmin etmelerine neden olmak istiyormuş. ("Ne olacak Doğulu duyarlılığı!")

Kuralların mutlak geçerliliği insanı rahatlatır. Kendini kurallara bırak ve "yaşa"! Kural kişiye inisiyatif tanımaz. Sorumluluk da vermez. Vicdana gerek yoktur. Zaten Alman felsefi etiğinde vicdana yer verilmez. Ne Kant'ta ne de ötekilerde. Alman filozoflarına vicdan, daima bulanık duygu, pek açık olmayan bilgi olarak görünmüştür.

Tüm bunlardan sonra insan kendine soruyor: Teknoloji mi yaşam için, yoksa teknoloji için mi yaşam? Sokakta

sanki görünmeyen bir el seni öteye beriye sürüklüyor. Sırf yeşil yandı diye karşı kaldırıma bile geçtiğin oluyor. Bazı ışıklarda akşama kadar beklesen yeşil yanmaz. Meğerse düğmesine basmalıymışsın. Bir de o koca koca garlarda hiç görevli yok mu sana! Kolaysa otomattan kendine uygun bileti al bakalım! Bu, yaşlı kuşak Almanlar için de sorun. Birçoğuna ben yardım ettim. Otoparklara giriş çıkış da öyle. Almanya' da yaşam şifrelenmiş. Şifreyi çözmesini bilmiyorsan, yandın! Teknolojik güdülenme, işte ve eğlencede de egemen. Araç ile iş yapma, üretimde bulunma, yerini neredeyse araç için çalışmaya bıraktı. Araçlar, çalışma düzenini öyle bir biçimlediler ki, onları kullanan insanlar da o düzende oldukları için aynı biçimlenmeden paylarını aldılar. Yine aynı araçlar, eğlencede insanla doğa arasına, insanın doğaya ulaşamıyacağı barikatlar kurdular. Daha da kötüsü eğlence, tümüyle kapalı mekânlarda oluşturuldu. Teknoloji en çok kapalı mekânları sever! Günümüzde teknolojik araçlara duyulan ilgi, vaktiyle Marx'ın "meta fetişizmi" tanımlamasını bile geride bırakmıştır. Bu araçların bugün vardığı fetişleşme derecesi, onların kendi başına varlık olmasına dek ulaştı. Ortaya teknolojik Tanrılar çıktı. Bu Tanrılar bağımsızlaştı ve artık kendi efendilerine (onları yaratanlara ve onların sahiplerine) de hükmeder hale geldi. Teknoloji diktatoryası dediğimiz budur.

Teknolojinin bu sonucu, insanın kötü niyetinden ya da onu yanlış kullanmasından değil, doğrudan doğruya onun kendisinden kaynaklanıyor. Teknolojiyi yaşam için yapamazsınız. O, yaşamı güdüleyen kendi kurallılığıyla gelmedikçe hiç gelmez. Şimdi şu söylenebilir: "Hele biz Almanya'nın ya da gelişmiş bir Batı ülkesinin düzeyine gelelim, o zaman düşünürüz. Daha az gelişmiş bir ülke olarak bu düşünce bizim için lükstür." Ya da şu: "Teknoloji düşmanlığı, bizim Batı karşısında daha da geri kalmamıza neden olur. Bu, sömürgeci Batının bize yeni bir yutturma-

casıdır." Bu düşünceler, doğrusu, tümden yabana atılır gibi değildir. Ama şunu bilelim: Önümüzde ne var, neyi istiyoruz, onu görelim. Hazır örnek ortada iken.

İnsanın özgürlüğünün kurtarılması için teknolojinin havaya uçurulması, dünya barışı için orduların ortadan kaldırılması gibidir. Bu, bir toplumun tek başına yapacağı bir şey değildir. İnsanlar, özgürlüğü ve barışı tehdit eden teknolojiyi ve orduları ancak hep birlikte yok edebilir. Bu durum, bugün için bir ütopya ise de bu ütopya, kendisine doğru gelen insanların yolunu aydınlatır ve böylece onların bu yolda yürümelerini olanaklı kılar. İnsanlar, bu yolda yürümeye başlamak için bir "Birleşmiş İnsanlar Topluluğu"nun kurulmasını kuşkusuz bekleyemezler. Herkes kendi tiranıyla savaşmalı.

Anarşizmin bir sloganı o halde şu olmalıdır: "Teknolojiye, teknolojik yaşama hayır!" Sorun şurada: Teknoloji olmaksızın bunca insanı nasıl besleyecek ve diğer gereksinimlerini nasıl karşılayacaksınız? Bu, çözümsüz bir sorun değildir.

Münih, 2. 9. '95

Bir tanıtma broşüründe Bavyera Kralı II. Ludwig'in yakışıklı bir resmi altında, şu sözleri yazılı: "Kendim ve başkaları için bir bilmece bırakmak istiyorum..." Başkalarını anladık da insan kendisi için nasıl bilmece oluşturabilir? Ben bir bilmece yapıyorsam, o benim için bilmece değildir. Hadi diyelim kral böyle bir lâf etti. Zaten her yerde krallar böyle lâflar etmişlerdir. Ama o sözü bugün sanki bir slogan gibi kullanmak da neyin nesi! Bavyeralılar eski krallarıyla ve Bavyeralı oluşlarıyla pek övünüyor. Kendilerini Almanya'nın geri kalan bölümünden biraz ayrı tutuyorlar. Kuzeyliler de onları küçümsüyor, "kaba-köylü" buluyormuş. Bavyeralılar çoğunlukla Katolik, dine ve geleneğe bağlı. Kuzeylilerse protestan ve laik. Daha çok sarışın; uzun kafa, daha "saf" Alman. Kuzey, vaktiyle Nazizmin kalesi olmuş. Bu yüzden savaşta daha çok bombalanmış. Hamburg gibi birçok kent yerle bir edilmiş. "Son bombardımanlara hiç gerek yoktu." diyorlar. Bir İngiliz generalin işiymiş.

Münih, 3. 9. '95

Bugün Pazar. Evdeyim, kendimle başbaşa. Üniversite ve devlet kitaplıkları arasında gidip gelmekten helak oldum. Hele o fotokopi çekmek yok mu? Burada herkes kendi fotokopisini kendi çekiyor. Saatlerce ayakta dikil dur.

Pazarın keyfi başka. Anılara dönüyorum. Daha sonraları birçok kez uğrayacağım Bavyera'ya ilk kez, bundan 26 yıl önce gelmiştim. Bir yatılı dil okulundaydım. Tüm sınıf, Münchener Bühne'de Brecht'in *Im Dickicht der Städte*'sini (Kentin Çalılığında) görmeye gelmiştik. Brecht'i, daha doğrusu epik tiyatroyu sevmem. Her şeyin aynı büyüklükte (=küçüklükte) düzleştirilmesi, en önemsiz ile en önemli olanın eşdeğer görülmesi gibi epik öğeler, benim beğeni duygumun algı eşiği dışında kalıyor. Ama sözünü ettiğim oyun öyle değildi. Brecht'in gençlik dönemi ürünü olan oyun, onun epik öncesi dönemine aitti. Sanırım, şimdi de olsa zevkle izlerim.

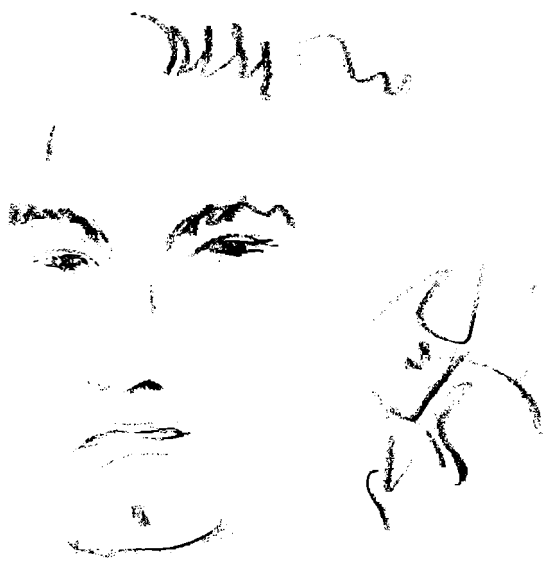
O günlerde Kuzeye de gitmiştim. İlkin Schleswig-Holstein'da, daha sonra dostluğumuzun yıllarca süreceği bir Alman ailesinde bir süre konuk ol, sonra ver elini Hamburg Üniversitesi. Ünlü fizikçi-filozof Weizsäcker, o sömestr Tübingen'e gitmişti; 20 öğrencisi de ardından. Onu dinleyemedim. Kardeşi de Cumhurbaşkanı oldu, sonradan. Baba Weizsäcker, Nazi zamanında üst düzey devlet yönetiminde bulunmuş da savaştan sonra soruşturma görmemiş ender kişilerden biri. O zaman derslerini dinlediğim hocaların en ünlüsü A. Menne idi. 20 yıl sonra onu Avusturya'da Wittgenstein sempozyumunda gördüm. J. M. Bochenski ile bir güzel kapışmışlardı. Menne, her zaman olduğu gibi sıtma görmemiş sesiyle bağırıyor, beriki nükteli sözleriyle "hasmını" kündeye getirmek istiyordu. (Bir Türk'ün bir felsefe tartışmasını yağlı güreş müsabakası gibi algılaması!) Bir "ihtiyar delikanlı" olan Bo-

chenski, sempozyum yerine kırmızı spor bir arabayla gelmişti. Herkes onu gösteriyordu. Özel uçağını da kendisi kullanırmış. O vakit (1986) sanırım seksenin biraz üstünde idi. Hâlâ yaşıyor mu bilmem. Türkçeye de bir kitabı çevrilmiştir: *Çağdaş Avrupa Felsefesi.* Fransisken rahip, Fribourg' da felsefe profesörü, çok renkli bir insan. Benimle ilgilendi; masasına çağırdı, oturduk konuştuk. Bu aralar "Ägyptologie" (Eski Mısır dili ve kültürü bilimi) ile uğraşıyor, eski ölü dilleri ve şifreleri inceliyordu. O günlerde Anadolu'da yeni bir Hitit tableti bulunmuştu. Bana tablet yazısını anlattı. Bir aşk öyküsü. Benim bildirim de dile ilişkindi, daha önce basılan özeti okumuş, bu nedenle benimle konuşmak istemişti. Ertesi gün oradan ayrılacağı için bildirimi dinleyemiyecekmiş, rica etti ben de ona tümünü anlattım. İstanbul'a döndüğümde felsefe okumuş, tescilli deli bir dostuma bu anımdan söz etmiştim. Dostumun daha sonra sağda solda şöyle dediğini duydum: "Viyana'da Carnap, Naci Soykan'a 'saat kaç?' diye sormuş. Bunun üzerine Türkiye felsefe çevrelerinde Naci Soykan' ın itibarı yükseldi." İtibarının yükselmesi bir yana, dostumun sözü, Batıdan icazetli kültürümüzün hâlâ emansipasyonunu elde edememiş olması bakımından düşündürücüdür. Ne yazık ki, Türkiye'de adam yerine konulmak için Batıda bir şeyler yapmış olmak gerekiyor.

Münih, 3. 9. '95
Akşam, saat: 22.50

Şimdi tv'de (n.tv) izledim. Güvenilen kurumların başında polis geliyor. Adalet bile daha sonra. Bu anket de sanki şimdiye dek Almanya hakkında yazdıklarımı doğrulamak için özel olarak yapılmış. Şansa bak ki haberi ben de yakalamışım! Düzen düşkünü Alman'ın en çok tuttuğu düzen bekçisi! Yok... yok... bu ülkede anarşisti yaşatmazlar arkadaş! Demek ki en çok Almanya'nın anarşiste ihtiyacı var.

Münih, 9. 9. '95

Artık toparlanma vakti geldi. Kalk gidelim yâre gönül! Gadamer, insan yurdunu terk edemez diyor. Haklı. Nereye gitsen, yurdunu birlikte götürürsün. Almanya'yı, Fransa'yı ben hep kendi yurdumun gözüyle görmedim mi! Onlara haksızlık da etmedim değil. Özellikle Almanya'ya. Son bir "haksızlık" daha yapacağım. Paris metrosunda turnikeler vardı. Üstünden atlayan bazı zenci gençler dışında biletsiz geçen yoktu. Herkes bilet almak "zorunda". Oysa Münih metrosunda, banliyö treninde hiçbir turnike yok. Burada kaldığım bir ay süresinde günde en az 2-3 kez trene-metroya bindim, bir kez bile kontrol memuruna rastlamadım. Demek ki, Alman devleti veya ilgili kuruluşu şöyle düşünmüş: "Benim halkım hile yapmaz, kurallara uyar!" Oysa Fransız devleti halkına öyle güvenmiyor. "Halkımın hile yapmasını önlemem gerek." diye düşünmüş olmalı. Hangisi iyi? Hile yapabilen halk mı, yapamayan mı? İktidar açısından kuşkusuz ikincisi iyi. Koyarsın önüne kuralları, o da kuzu kuzu uyar bunlara. Kolay güdülen bir halk, her iktidarın istediği şeydir. Ama hile yapabilen bir halk karşısında iktidarın işi o kadar kolay değil. Her durumda hile yapmayı onaylıyor değilim. Fakat iktidarın çarkına çomak sokmak adına hile de yapılabilmeli. Bunu hiç yapmamış bir halktan iktidara başkaldırı nasıl beklenebilir? İktidarın kurallarıyla ona başkaldırılamaz. Onların dışındaki her yöntem, iktidar için "hile"dir.

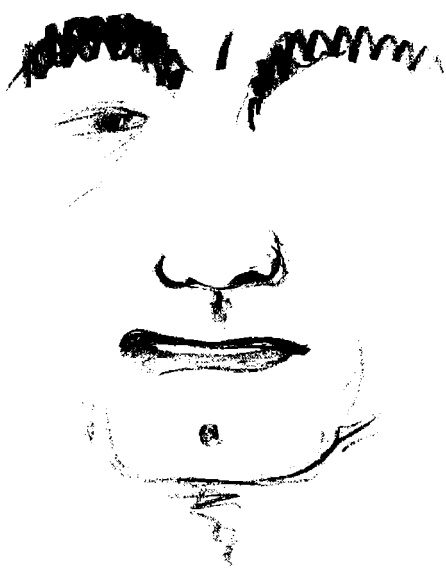
Bostancı, 12. 9. '95

Yaban'da da kendinlesin ama yurdunda kendinle olmak başka! Yalnızca bir çevre değişikliği değil bu. Üstelik uçakla gelmek, dönüşümü çarpıcı kılıyor. Sanki oralarda hiç bulunmamışsın gibi bir duyguya kapılıyorsun. Ve ayrılık uzun değilse, hiçbir şey olmamış gibi bıraktığın yerden devam ediyorsun. Yaşam aralıklarını kapatan belleğin gücü!

Türkiye'de yeter ki ünlü ol. Ünlü bir darbukacı da olsan politika, kültür gibi konularda da sana danışırlar.

Bostancı, 14. 10. '95

Kadın haklarından sorumlu kadın bakan, kadın haklarını şöyle savunuyor: "Tecavüz eden erkeği idam edeceksin ki ibret olsun. Kirlenen kızı kim ne yapsın!" Gözdağı vermek için kafa kopartan kafaya yabancı değiliz. Kızların yalnız "temizini" bir şey yapmaya layık gören kafa da her zaman ülke yönetiminde olmuştur. Geleneksel "namus temizleme" yönteminin toplumsal erke devredilerek sürdürülmesi önerisi de cabası. Doğrusu, öteden beri çeşitli "kir"leri temizleme aygıtı olarak kullanılan devlet, bu görevin de üstesinden gelmesini bilir.

Son zamanlarda, kendilerine "köktendinci" denilen bazı kişilerin sık sık eristik sanatına ve benzeri sofizmalara başvurduğunu görüyorum. Geçenlerde bir tarikatın önderi diye tanıtılan biri, tv'de şöyle konuştu: "Laiklik dinsizliktir. İşte ispatı: Soruyorum, laikliğin dini var mıdır, varsa o din hangisidir? -Laikliğin dini yoktur. O halde laiklik dinsizliktir." Diyelim ki, hoca efendi meyvalardan en çok ayvayı seviyor. Aynı biçimde bu kez biz ona soralım: "Ayvanın dini var mıdır, varsa bu din hangisidir? -Ayvanın dini yoktur. O halde ayva dinsizliktir. Sakın bir daha ayva yemeyesin!" (Sözde çıkarımdaki yanılgı: "Laikliğin dini yoktur"dan "Laiklik dinsizliktir" sonucu çıkmaz. Bir şeyde herhangi bir niteliğin olmaması o şeyi o niteliğin yoksanması olarak tanımlamaya izin vermez.)

Atatürk'le kafayı bozmuş meczup bir milletvekili de Meclis'te başka bir sofizma örneği verdi: "Yasalarımıza göre yargıçlar, yakınlarına ilişkin davalara bakamazlar. Atatürk hepimizin atası, babasıdır. O, elbette yargıçların da babasıdır. O halde yargıçlar, Atatürk'e ilişkin hakaret davasına bakamazlar." Milletvekilinin sofizmasının hoca efendininkinden daha aptalca olduğu bir bakışta görülüyor. Bu sonuncu da "yakın" ve "ata-baba" kavramlarında yapılan tahrifata dayandığı açıkça anlaşılıyor.

Sofizmaların halk gözünde bir çekiciliği vardır. Bizim "sofistler", bundan yararlanmak istiyorlar.

Batı düşüncesini, ona bizden kavramları karşılık vererek ironik-argo bir jargonla karikatürleştirmenin bir tarzını, bu pazar günü eğlencesi olarak denemek istiyorum. Sözgelimi, yararcılık'ın "fedaisi" Nietzsche, "parsa toplayıcısı" W. James'dir denebilir. Buna göre, deneycilik'in "pîri" Locke, "kirvesi" Hume, "sağdıcı" Kant, "mendil tutucusu" da Bertrand Russell olur. ("Mendilci" ya da "mendil tutucu": "Büyük Argo Sözlüğü"müzde ne yazık ki yok. Yeni baskısına eklenmeli. Genelevde bir görevliye verilen ad. Şimdilerde durum nedir bilmiyorum, ama en azından benim kuşağım onu tanır.) Deneycilik için yaptığımız bu adlandırmaları açıklayarak bir çizelgeyle gösterelim:

Deneycilik'in
Seksolojik Soyağacı

Locke (pîr)	***Baba***
Deneycilik tarikatının kurucusu	Erkek çocuğun babası
Hume	***Kirve***
Deneycilik tarikatında Locke'a yakın hak taşıyan filozof. "Locke'un açtığı çığır Hume'un felsefesi ile en yüksek noktasına erişecektir." (M. Gökberk)	"Sünnet olan çocuğun elini kolunu tutan ve çocuk üzerinde babaya yakın hak taşıyan kimse." (Türkçe Sözlük)

Kant

Bilgide deneyin vazgeçilmez yerini gösterip, doğuştan sahip olduğumuz kategoriler sayesinde zamanda ve mekânda nasıl deney yapacağımızı, hem de çizelgelerle bize öğreten birinden daha iyi "sağdıç" mı olur! Üstelik o, daha küçükken "kirvesi" Hume "amcası" onu dogmatik uykusundan uyandırmamış mıydı!

Sağdıç

Çocuk büyümüş, evlenme çağına gelmiştir. Delikanlı gerdeğe girecektir. Ona bu işin (deneyin) yolunu yordamını öğretecek biri.

Arasöz: "Sağdıç emeği: Boşa giden emek, çaba."
(Türkçe Sözlük)

Russell

Eski İngiliz deneyci geleneğinin yeniden canlanmasının yüzyılımızdaki en göze çarpan temsilcisi. O, tüm metafizikçilerin kirlettiği felsefeyi matematiksel mantık aracı ile temizleme görevinde rol alır. Örneğin, "Scott" teriminin "Waverley'in yazarı" ile değiş tokuş edilebileceğini kanıtlamış, tekil terimlerin yol açtığı paradoksların bazılarını çözmüştür.
(Bkz. Teo Grünberg, 1963)

Mendilci

Ülkemizde güvey, önce geneleve sonra gerdeğe girecek yerde, bunun tersini yaptığı için sağdıçlık kurumu ortaya çıkmıştır. Sağdıç emeği boşa gittikten sonra geneleve gelen acemi güveyi kapıda karşılayan mendilci, ortalığı iyice batırmasın diye onun eline kâğıt mendil tutuşturur. Bu da işe yaramazsa, oturur kendi temizler. Böylece "bilginin olanağı olan deney alanı"nın temizliği sağlanmış olur.

Bizim memlekete bir şey olmaz! Çünkü olabilecek en kötü şeyler ona zaten olmuştur. Yine de yaşam, "birlik ve beraberlik içinde" sürmektedir. Ne derler: "Ölümden öteye köy yoktur."

Erken genel seçime şunun şurasında bir ay kaldı, henüz hiçbir şey belli değil; olup olmayacağı bile. Belirsizlik, kişisel ve kamusal her alana yayılmış: Politikada, iş yaşamında, evde, çarşıda pazarda... Aşk, dostluk, düşmanlık..., hangi türden olursa olsun insan ilişkilerinde. Her şey her an karşıtına dönüşebilir. Atasözlerinden, deyimlerden belli ki bu durum yeni değil: "Olmaz olmaz" deme, olmaz olmaz. Ne çıkarsa bahtına. Evdeki hesap çarşıya uymaz. Gelin ata binmiş, güvey evine gidecek, "Ya kısmet!" demiş. ("Kısmet" sözcüğünü Almanca'ya bile vermişiz, işçilerimizden önce.) Belirsizlikler öylesine aşırılaşmıştır ki, sanki bir tür stabilite elde etmişlerdir. Mutlak dengesizlikte denge gibi bir şey. Karmaşada düzen. Yoksa biz bilmeden anarşizm durumuna mı gelmişiz! Toplumsal yapıların içi boşalmış, yalnızca kabuk olarak kalmışlar. Onlar da kırılırsa, galiba beklediğimiz an gelecektir. (Bu saptamaları, ilkin şaka olsun diye yaptım. Sonra baktım; "Sakın onlarda gerçek payı da olmasın?", diye düşündüm. Kararsızım.)

(Bir karara varmalı:) Aslında anarşizme, toplumsal-kültürel yapıların ilkin kabuğunun kırılması ve içeriğin dışarıya kristalize olarak çıkması ile varılmalıdır: Bir kabuk içinden bin kristal! Bizdeki gibi içeriksizleşmenin anarşi durumunu getirmesi beklenemez. Çünkü dışarıya çıkacak bir şey kalmayınca, "dışarısı" da olmaz.

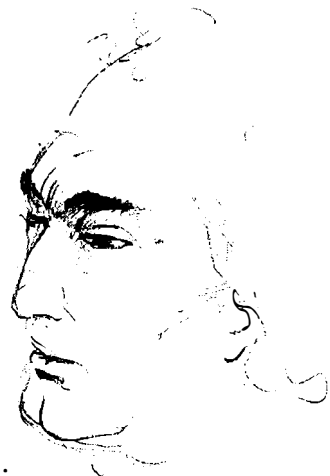
Atatürkçüler, RP'nin yükselişi karşısında önceleri paniğe kapılmışlardı. "Şeriat geliyor! Tarikatlar devleti ele geçiriyor!" gibi sözleri, yayın organlarında kalın puntolarla diziliyordu. Hatta "demokrat" olmalarına karşın, içlerinde asker postalına güvenenler de yok değildi. Zaten onlar, asker kendilerinden yana oldukça demokrasiyi her zaman erteleyebilirler. Ama şimdilerde RP iktidar adayı olarak gösterilmesine karşın berikiler, "Korkunun ecele faydası yoktur." diye mi düşünüyorlar, nedendir bilmem, pek bir sakinler. Bugün onlardan biri gazetesinde şöyle yazıyor: "Kolay değildir Türkiye'yi İran'a, ya da Suudi Arabistan'a çevirmek... Düşünün ki, Padişahı, Müslümanların halifesi olan Osmanlı İmparatorluğu bile, özellikle, son döneminde o ülkelere benzemedi..." Bence Atatürkçüler, önce, Türkiye'nin "o ülkelere" çevrilmesinin* kolay olup olmadığı konusunda bir karara varsınlar. Kolaysa, RP ve benzeri dinci akımlar karşısında boşuna yaygara** koparmasınlar, nefeslerine yazık. Yazarımızın dediği gibi kolay değilse, yine o patırtılara gerek yok demektir. Her iki olasılıkta da yaygaracılıktan vazgeçmeli.

---

* Doğrusu "çevirme" sözü, bu bağlamda bana gril'i anımsatıyor. Ülke piliç mi ki onu başka yöne tutup çevireceksiniz! Tarih bilincinden yoksunluğun bu kadarına pes doğrusu. Toplumun tarih sürecinde yol alışı ile yolunu çevirebileceğiniz bir kişinin yolda yürüyüşü bir tutulamaz. Yanlış anlaşılmasın, tarihte bir tür kaderciliğe inanıyor değilim; yalnızca onun yürüyüşünün keyfi olmadığını düşünüyorum.

** Sanırım, bu "yaygaracılık" karşı kesimin daha çok işine yarıyor. Böylece onlar, hem yaygınlık kazanıyor hem de bundan dolayı meşruluk. "Reklamın kötüsü olmaz" sözü anımsansın.

Seçim arifesinde gazetelerde seçim ilanları boy boy. İçlerinden biri, İşçi Partisi'ne oy verecek aydınların listesi, dikkatimi çekti; şöyle bir göz attım: Aralarında bir felsefeci dost da var. Diğerlerine sözüm yok. Felsefecinin kendisini seçim malzemesi olarak kullandırması ağırıma gitti. (Hele de böylesi ipsiz sapsız bir seçimde!) Bence "felsefeci" adına lâyık her kişi anarşisttir. Çünkü anarşizm, felsefenin özünde var. Hatta "anarşist" felsefe demeye bile gerek yok. Felsefe zaten anarşisttir. İnsan özgürlüğü üstüne çöreklenmiş her tür iktidara, başlangıçta olsun karşı çıkmamış bir felsefe yoktur; sonradan iktidarla uyuşmuş olsa da. O zaman da o, artık felsefe olmaktan çıkıp "ideoloji" haline gelir. Öyleyse felsefeci (anarşist), özünde siyasal iktidara talip olmayı barındıran partiye -o, her ne olursa olsun- nasıl yandaş olabilir! İsterse bu, bir strateji gereği olsun! Aynı yolu komünizm adına sosyalizm denedi de ne oldu! Yok arkadaş, herkes kendi işini kendi görmeli! Taşerona gerek duyulmamalı. Sosyalizm taşeronunun komünizmin hiçbir işine yaramadığı görülmeli, bundan ders alınmalı. Anarşistin taktiğe, manevraya ihtiyacı olmamalıdır. Bu, yalnızca bir ahlâk sorunu olduğu için değil, anarşizm kuramının tutarlılığı ve onun başarısı için de gereklidir. Anarşizm, iktidara talip olamaz; "Önce ona sahip olayım, sonra onu ortadan kaldırması kolay." diyemez. Çünkü sen ona sahip olunca, iktidar old'un demektir: "Elveda anarşizm!"

Amentüyü kısa tut ki, uzun ömürlü olsun! İlkelerin, yani inanılmasını istediğin şeyler, ne denli az ve yalın olursa, onlar üstüne kuracağın yapı o denli sağlam olur. Türkiye Cumhuriyeti, kurulmasından sonra* da olsa altı ilkeyi (1927'de dördünü, 1931'de de kalan ikisini) kendisine temel olarak almıştı. Aradan geçen 70 yılda, cumhuriyetçilik ile laiklik dışında kalanlarının (milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, inkılapçılık) geçerliliği yok oldu. Laiklik, ülkede en çok sallantıda olanı ise de doğrusu en geçerli olanıdır. Onun geçerliliği, gerçeklikten (realite'den) çok, kendi idealite'sinden geliyor. İdeal olması bakımından en halis ilke olan laiklik ile her türlü yoruma açık olduğu için hiçkimsenin karşı çıkmadığı cumhuriyetçilik, dilerim anarşizme dek yaşar. Anarşizm'de zaten hiçbir ilkeye, inanılması gereken hiçbir dayanağa gerek kalmayacaktır. Milliyetçiliğin, mikro-milliyetçiliklerin ortaya çıkması sayesinde, birleştirici değil, tersine bölücü bir akım oldu-

* Cumhuriyet ilkelerinin ilân'dan sonra telaffuz edilmesinin, laiklik karşıtlarının sandığının tersine hiç önemi yoktur. Cumhuriyet, bir günde gazete ilânıyla kurulmadı.

ğu henüz anlaşılmadıysa bile, yakında umarım anlaşılır. Doğrusu, T.C. yasalarında "milliyetçilik"in bölücü akım olarak nitelenmesini görmek, pek keyifli olurdu! (Şaka yapmıyorum.) "Altı ok"lu parti, liberal demokrasiyi benimsemekte ötekilerden geri kalmıyorsa, o halde devletçilik de gitmiştir. Halkçılık ile inkılapçılık, içi boşaldığı, koflaştığı için göçmüştür. Halkçılık, tanımlandığı gibi "halkın halk tarafından halk için yönetilmesi" ise, buna ne Türkiye'de ne de ileri kapitalist ülkelerde ne şimdi ne geçmişte asla rastlanmadığından, bunun için bir örnek bile gösterilemiyeceğinden, kavram zaten içi boş olarak doğmuştu. O, ideal değil de sanki realmiş gibi sunulmakla, bu aldatmacanın artık günümüzde sökmediği anlaşılmakla, kavramın içi boşaldı diyoruz. Yoksa vaktiyle içi doluydu da şimdi boşalmış değil. Vaktiyle aldatmacanın pek kimse ayrımında değildi, o kadar. Çünkü iki blok da ona sahipleniyordu, sanki onlar ona sahipmiş gibi. "İnkılapçılık"a gelince: Onun gerçekten vaktiyle içi, özü vardı. Çünkü o, kendisi dahil (Bu kuramsal bir şıklıktır.) altı ilkeyi temel alıp, onları yenileştirme, geliştirme biçiminde anlaşılmıştı. Altının dördü gittiğine ve *ad hoc* (duruma göre) yamalar bir süre sonra -yetmiş yıl gerçekten iyi bir süre idi- kurama bir yarar sağlayamayacağına göre, inkılapçılık ister istemez işlevini yitirecek ve o da artık içi boş bir kavram olacaktır. Yanlış anlaşılmak istemiyorum. Ben, ikinci cumhuriyetçilerden değilim. Onların eleştirilerinin birçoğunu kabul etsem bile, bu, önerilerini kabul ettiğim anlamına gelmez. Zaten bir anarşistin öyle adlandırılmasının haklılığı savunulamaz.

Görünen o ki, altı ilkenin hepsini savunmaya çalışan Atatürkçüler'in işi zor. Adı geçen dört ilkeyi, yamayıp yamayıp, sözümona iman tazelemelerinin bir yararı yok. Safraları atsalar, amentü daha sağlam olacak. Bizden söylemesi.

"Gümrük Birliği"ne girdik, sonunda kuyruğundan da olsa "Avrupalı olduk"! Üç yüz yıllık rüya gerçekleşti "sayılır". Sayılıp sayılmaması bir yana, yüz yıllardır rüyada olduğumuzu hâlâ ayırımlıyamadık. Doğrudur: rüyanda rüyada olduğunu görsen bile gene rüyadasın!

Anlıyamıyorum: Neden örneğin Amerikalı'nın, Uzakdoğulu'nun "Avrupalı olmak" gibi bir derdi yok da Türkiyeli'nin var! Neden Türkiyeli ya da Ortadoğulu olmak, bize aşağılık kompleksi veriyor! Bu rüyayı bizim başımıza bela edenler, aslında "münevver" ve "aydın"larımızdır; onların kuramsal desteğini arkasına alan iktidar sahipleridir. Onların hepsi birden, birinci bölümü kalemleriyle, ikinciler özellikle siyasal güçleriyle yüzyıllardır, kendi halkını aşağılaya aşağılaya, halk da artık kendini aşağı görmüş ve bu durumdan kurtulmanın yolunu adını değiştirmede bulmuştur. Şu yeryüzünde kendi adından hiç bu kadar tiksinen bir başka halk olduğunu sanmıyorum. Ad ile adın gösterdiği şey arasında varsayılan özdeşlik, çocuklarda ve yabanıllarda açıkça görülür. Hiç unutmam: çocukken bizim köyde "Talip" adında sakat, zavallı biri vardı. "Talip" adlı başka biri de yoktu ya da biz bilmiyorduk. Biz çocuklar, o

öyle olduğu için ona "Talip" dendiğini sanırdık. Bizim mazeretimiz çocuk olmak ve başka bir "Talip"i tanımamaktı. Peki, bu "koskoca" adamların mazereti ne? (-İlkel olmak.) Sorun "Avrupalı olmak"ta değil, adam (insan) olmakta!

Avrupalılar'la ekonomik veya siyasal birliklere girmek başka, "Avrupalı olmak" başka. "Avrupalı olmak" uygar olmanın öteki adı değildir. Avrupalı olunmadan da uygar olunabileceğini dilimizle "ikrar" etsek bile bir türlü kalbimizle "tasdik" edemiyoruz. Belki kendimizi inandırmaya yarar diye, hani bilinen bir şarkı var ya, onu şöyle değiştirip söylemeli: "Adın ne önemi var, mühim olan insanlık." (Hoş, şarkı asıl biçimiyle paranın önemini insanlığın öneminin aşağısına çekmede işe yaradı mı ki, burada yarayacak. Bizimkisi de laf!)

Vaktiyle birden çok çocuk doğurmayı cezalandıran Maocu Çin, bugün liberalizme sosyalizmi terketmeden (?) geçerken de aynı yöntemi uyguluyor. Dünkü gazetede okudum: "Tüketiciyi koruma yasası çıktıktan sonra, bozuk mal yüzünden 2 ayda 3 kişi ölmüş, 208 kişi yaralanmış. Ürettiği likköre metil alkol koyan köylü, ölüme mahkûm edilmiş." Liste daha da uzuyor.* Demek ki devlet ve halk terörü el ele vermiş durumda. İnsanın bunları okuduktan sonra, binlerce yıllık Çin uygarlığına ne oldu diye sorası geliyor. Şunun şurasında yarım yüzyıl süren barbar sosyalizmin binlerce yıllık tarihi yok edeceğine inanmak, hem sosyalizme hem tarihe haksızlık olur. Demek ki kâğıdı, barutu bulmuş olmak, uygar olmak için yetmiyor.

* Ek: Haber, Çinli bir sanatçının bir "yapıtı"nın fotoğrafının Batılı dergilerde yayınlanmasına Çin hükümetinin vermiş olduğu tepki ile ilgili: "... Fotoğrafın daha önce *Stern* başta olmak üzere birçok dergide yayınlanmasına Çin hükümeti sert tepki göstermiş ve Pekin yakınlarındaki "East Village" sanatçılar köyünün kapatılmasına karar vermişti." (*Milliyet*, 22. 12. '95) Doğrusu bu yönetici kafası, bizim de hiç yabancımız değildir.

"Refah" umuttur; yalancı umut! Ama gerçek ilacın olmadığı yerde daima sahtesi geçerlik kazanır. Burada bizim için önemli olan şu: İnsanların şeyleştiği düzende bile, "şeyler"in içindeki insan ölmüyor, tersine daha da güçlenip "kosmos-örtüsü"nü yırtarak dışarı çıkmak istiyor. Karmaşa-düzen dialektiği bir iç-dış, bir öz-kabuk dialektiği olarak sürmekte iken, bu süreçte biri diğerini yok etmiyor. Ancak dialektik, bir iç-dış ayrımını ortadan kaldırıp -bu da ancak bu süreçte gide gide olur- iç, dış haline veya dış, iç haline gelirse -ikisi aynı şeydir-, yani karmaşa, düzen örtüsünü yırtıp dışarıya kristalize olarak çıkarsa, -kristalizasyonda düzen nitelik değiştirmiş, özümsenmiş olarak vardır- veya düzen karmaşayı özümserse, o zaman düşmanların dost olduğu anarşizm durumu'na ulaşılmış olunur. Dialektik, sonsuza dek bir iç-dış biçiminde kalamaz; yeter ki düşmanlar savaşmaktan geri kalmasın! Savaş kışkırtıcısı anarşist ne güne duruyor! Hem evvel Allah onların kargılarını bırakacak halleri de yok. Hadi diyelim, karmaşa ile düzen savaşmaktan vazgeçti. Ne olur? Bu, onların ikisinin de ortadan kalktığı durumdur. Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz! (*reduktio ad absurdum*).

Bugünün Türkiye'sinde çıkış yolunun (RP'nin) yanlış olmasının anarşizm açısından pek bir önemi yok. Kosmos'un içindeki kaos, bir gün kendi asıl çıkış yolunu da bulur. Anarşistlerin ödevi o yolun hazırlanmasına katkıda bulunmaktır.

Beşiktaş, 18. 12. '95

İlk bugün akşam iş dönüşü gördüm, irkildim: Yabancı adlı bir ayakkabı firması, sokaklara ışıklı panolar dikmiş. Birinde bir kız, diğerinde bir oğlan fotoğrafı. İkisinin de başında birer pabuç. İnsan hiç bu kadar ayak altına alınmamıştı! Hele kızın melül yüz ifadesi, kafasındaki pabucun altındaki ezilmişliğini yansıtıyordu ki... Hiçbir yorum, bu betimlemeden daha etkili olamaz.

Para, Marx'ın dediği gibi metadan çıkmıştı, meta değişiminden doğmuştu. O, bu durumda ilkin değiş tokuş için araçtı. Meta üretimi ve ticaret gelişince de, para artık araç olmaktan çıkıp amaç oldu. ("Para kazanmak" deyimi bu dönemden kalma olsa gerek!) Ama para, eğer sağladığı erkten soyutlanır ve o salt bir *nomen* (ad) olarak da bir varlık, bir tözmüş gibi görülürse, bu ad-varlık artık bir fetiş olur ve tüm fetişler gibi gücünü yitirir. Molière'in *Cimri*'si bunun nefis bir somut ifadesidir. Harpagon'un altınları, onun için erksizleşmiş ve fetişleşmişti. Ama aynı altınlar, örneğin onun oğlu için hiç de fetiş değildi. İleri

kapitalizm, günümüzde görsel kültür aracılığıyla bunun tersini yaptı: parayı değil, metayı fetişleştirdi; metanın sahibi-satıcısı için değil, alıcısı için. Örneğimizde görüldüğü gibi pabuç, gencin başının üstüne konularak, gencin kafasındaki pabuç olarak fetiş oldu. Genç hem kafasında imge olarak hem başını taçlandıran simge olarak ayakkabının altına konulup ayak altına alındı. Meta (ayakkabı) yine kendi gücüne sahip. Ama onun sahte, görüntüsel, ikonografik fetişleşmesi, fetiş karşısındaki alıcının ona tapmasını ve alıcının onu satın alması için varını yoğunu ortaya koymasını sağlamaya yöneliktir. Hedef de iyi seçilmiştir. Çünkü gençlik, insanın kendini verme çağıdır.

Bu durum karşısında anarşistin "Zalim kapitalizm, insanlığı ne hale getirdi!" diyerek, ahlanıp vahlanmasının ya da boşa çıkacak önlemler tasarlamasının hiçbir anlamı yoktur. (Vahlanmayı ve boş tasarıları sosyalistlere bırakalım!) Koyver yangın beslendiği odunu tüketene dek sürsün! Tersine yangına körükle git! Onu hızlandır! Çünkü yangın büyüktür, dünyayı sarmıştır, su ile köpükle sönmez! Anarşizm yangının küllerinden doğacak. "Aynı gemideyiz; gemi batarsa anarşizm de batmaz mı!" yollu bir itiraza yanıtımız için, Anarşizmin Trajikliği adlı yazımıza (*Ateş Hırsızı,* sayı: yedi) bakılabilir.

İlginç bir deney! Bugünkü gazetede (*Milliyet*) okudum: Bir ressam, bir sergi açacaktır. Bu amaçla verilecek parti, adı belirtilen bir handa başlayıp, yelkenlerinde resimlerin asılacağı, dışardan geleceği beklenen, içinde ünlü kişilerin bulunduğu bir yatla Boğaz'da sabaha dek sürecektir. Türkiye'nin entelektüel sosyetesinden bir kısım zevat partiye çağrılır. Her şey bu zevat için son derece albenili düzenlenmiştir. Partide bir kuş sütü eksiktir. Ancak davetlilerden birazcık aklı olanlar için bir sürü ipucu verilmiştir: İstanbul'da öyle bir han yoktur, yatın ve yattaki ünlü kişilerin adları davetiyede yanlış yazılmıştır vb. vb. Buna karşın içlerinde bazı ünlü adların olduğu zevat zokayı yutmuştur. Parti için yurt dışından gelenler, özel elbise diktirenler de olmuş. "Hatta o günün sabahında Karaköy iskelesine gidip yatı görmeye kalkışanlar bile vardı."

Bu deneyde bizim için ilginç olan bu zevatın kanmış olmasıdır, kandırılması değil. Hani postmodern durumda, sanal (imajiner) gerçeklikte yaşanıyordu! Her yan simulakr'larla* dolu idi! "Hiper-gerçeklik"** gerçekliğin yerini almış idi! Oysa bu postmodern bay ve bayanlar kandılar. Kanma gerçektir, "sanal kanma" olmaz. Demek ki onlar da bizim gibi gerçek bir dünyada yaşıyor, bunun ayırdında olmasalar da. Eğer onlar, örneğin Camus'nün Meursault'ü gibi davransalardı, partiye gitmiş olsalardı bile kanmış olmazlardı. Çünkü gitmekle gitmemek Meursault için farksız olurdu. Hele hele yeni giysiler diktirmek, yatı önceden görmeye gitme merakı, yurt dışından dönmek, Meursault için asla düşünülebilir şeyler değildir. İmgesel-

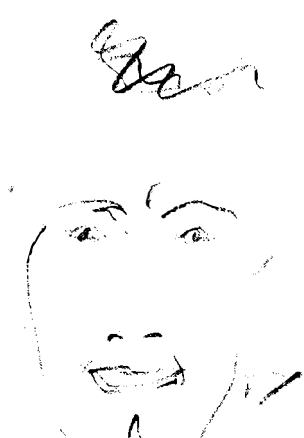
---

* Simulakr: Modeli olmayan, bir şeyin görüntüsü olmayan görüntü, kendi başına görüntü. Açıklayıcı bilgi için "Türkiye'den Felsefe Manzaraları", 1993, (s.143) adlı kitabımıza başvurulabilir.

** Hiper-gerçeklik: Üst-gerçeklik, aşırı-gerçeklik.

liğin, görüntü kültürünün tüm yaygınlığına karşın günümüz dünyası, postmodernlerin savunduğu bir sanal gerçeklik olsaydı, hiçbir halisliğin olmadığı böyle bir dünyada anarşizm de savunulamazdı. Gerçi anarşistlerin kuşkusu yoktu ama yine de bu deney, anarşizme karşı sözümona bir tehlike gibi duran bu sanal ya da "hiper" gerçeklik uydurmasının foyasının ortaya çıkması bakımından umarım bazı körler için de hayırlı olmuştur. Aslında "körler" için değil, "şaşılar" için demek gerekirdi. Çünkü bazı iyi durumda olanları dışında körlerin gözünü açacak bir ameliyat henüz yapılmamıştır.

Sanal gerçeklik, ancak, sanal, sözümona insanın içinde bulunduğu uzamda olanaklıdır. Fakat bu sanal insan bile deneyimizde görüldüğü gibi basit bir tuzak karşısında gerçek tepki verebiliyor. Bu, onun sanallığının insanlığını tümüyle kaplamadığının bir belirtisidir; belirti bir entelektüel züppelik hevesinde ortaya çıkmış olsa da. Onlarda bu tür bir belirtiye, Meursault'ün tersine, belki yakınlarını yitirdikleri, büyük zarara uğradıkları gibi durumlarda da rastlanabilir. Tersine inansalar da onlar, ne de olsa birer roman kahramanı değildirler.

Türkiye'de merkez Sağ ya da Sol olsun tüm siyasal iktidarların komünizme, anarşizme karşı güvence olarak oluşturdukları, kendi bağırlarından çıkardıkları ve büyüttükleri dincilik, komünizm tehlikesi ortadan kalkınca geri tepen bir silah oldu. Seçim sonunda ortaya çıkan tabloda nihayet gördükleri, kendilerinin yarattıkları canavar karşısında şimdi hepsi ürkmüş, "Annee!.." diye birbirlerine sarılıyorlar. Aptallığın sınırı yoktur! Sanki RP dışındaki meclise giren tüm partiler, bir partiymiş gibi görülüyor; hepsi Kemalist cephede birbirine kenetlenmek üzere. RP karşısında Kemalizm, Sağ-Sol ayrımını bile ortadan kaldırıyor. Kemalizm, kapitalizmi hiç bu kadar içine sindirmemişti. Bu tutum, onların uydurma demokrasi anlayışına bile uymuyor: hani partiler demokrasisi vardı! Gerçi bu ikiyüzlü düzencilere "Daha önceleri neredeydiniz." şarkısını dinletmek var ya! Yine de biz onların hangi türküyü tutturacaklarını bir yana bırakıp, kendi adımıza bir durum muhasebesi yapmakta yarar görüyoruz.

Bazı iyi niyetli anarşistler, "dincilik içindeki anarşistlerle" de işbirliği yapılabileceğini öneriyorlar. Önce şunu kesinliyelim: Yolunu şaşırmış, dincilik içine sızmış anarşistler belki olabilir, ama "dinci anarşist" olamaz. Anarşist yalnız siyasal iktidara değil, her tür iktidara karşıdır. Ve o bu karşı oluşunda, karşısındaki iktidarlar arasında bir öncelik-sonralık sıralaması da yapamaz. "Daha çok düşmana" (?) karşı "daha az düşmanla" (?) birlikte savaşılamaz. Bu tür sözümona taktik savaşlarının anarşist etiğe uygun olmaması bir yana, anarşizmin zaman yitirmesinden başka bir işe yaramıyacağı görülmelidir. Anarşist savaş, bodoslama olmak zorundadır. Anarşizmin hiçbir taktiğe ihtiyacı olmamalıdır. Sorun yalnızca iktidara karşı olmak değil, aynı zamanda özgürlük-

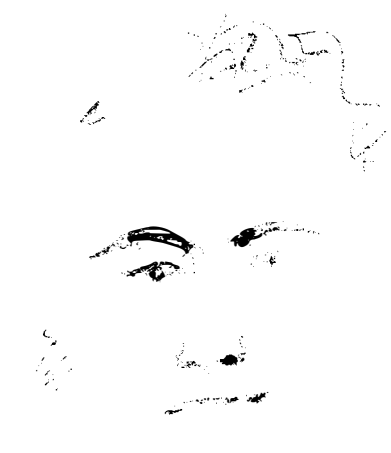
ten de yana olmaktır. Birincisi ikincisine açılan kapıdır. O kapıyı açmaya çalışanlar, içeriye birlikte girecek olanlar olmalıdır. Aksi halde onlar, kapıya kadar kendilerine eşlik edecek olanların, kapı açıldığında "Bizden bu kadar, hadi size güle güle!" diyeceklerini elbette düşünmezler, ama "Hele kapıyı bir açalım, sonra müttefiklerin işine bakarız." deme safdilliği içinde görünürler. Öyle bir maceraya atılmaktansa, işini baştan görmelisin, düşmanlarının topunu birden topa tutmalısın. "Ama hepsine barutum yetmiyor." deme, arkana güven, kendine güveniyorsan! Anarşizmin insanın doğasında olduğundan kuşku duyma! Sen o doğanın üstüne binlerce yıldır çöreklenmiş pislikleri atmaya, o doğayı açmaya çalış! O pislikler oraya bir günde atılmadı ki sen onları bir günde temizliyeceksin. Pisletme ile temizleme zamanının eşit olacağını da söylüyor değilim. Ama insaf biraz! O kadar acele etme! Ayakların eteklerine dolaşmasın.

Bostancı, 28. 12. '95

Dilthey, eğer bizim insanımızı tanısaydı, yorumbilgisi'ni (hermeneutik) tarih ve toplum bilimlerinin (tin bilimlerinin) kendine özgü yöntemi olarak ortaya atmazdı. Seçim bitti, şimdi sıra sandık yorumunda. Gazeteleri karıştırıyorum: aydınlarımız, hem de sözümona aynı ideolojiyi paylaşan aydınlarımız, aynı sandıktan ne kadar çok çeşitli, birbirine zıt mesajlar çıkarıyor. Yok millet şunu demiş, yok bunu demiş. Aslında milletin dilsiz olduğunu, hiçbir şey söylemediğini kimsenin düşündüğü yok. Millet konuşmaz; tek tek kişiler konuşur. "İhmal edilebilir hata payı" ile söylersek, kişileri de onları parsel parsel ellerinde tutan çeşitli iktidar odakları konuşturur. Sandığın çelişkili yorumları, bu odaklar arasındaki çıkar çelişkilerinden kaynaklanıyor. Umut, parselasyon dışı kalan "hata payı"ndadır. Anarşizm, bu payın artırılmasıyla güverecek.. Parolamız: Kendisi için kendisi konuşan insan!

Meğer bu memlekette inbelik de ne revaçtaymış! Medya sağolsun, biz de ayrımına vardık. Hele yılbaşına girdiğimiz şu günlerde, her yerde onlar! Dokuzlu telefonları da var. Alıcısı var ki, bu kadar sunu ortalıkta dolaşıyor. Para ediyor demek ki bu işler. Gerçi bizim geleneksel inbelik kültürümüz yok değil. Öteden beri bilinir: Sarayda oğlanlar..., dini bütün Konya'da tepside oynatmalar. Hem de mübarek Ramazan'da iftardan sonra. Köroğlu'nun Ayvaz'ını ateşli türkülerle, Nedim'in sevgilisini "kız mısın oğlan mısın" diyen gazeliyle ebedileştirmeleri, kültürümüzün başyapıtları arasında yer alır. Günümüzdeki manzara, zaten var olan yeteneğin açığa çıkarılması ve yayılmasından başka bir şey değil. Saydamlığın, demokrasinin nimeti!

Bir de şu "cinsel seçim" sözüne kafam takılıyor. Sanki insan cinsiyetini kendisi seçermiş gibi. Seçilebilen ilişki biçimidir, cinsiyet değil. İnsan, binbir çeşidi olduğu söylenen ilişki biçimlerini seçmekle cinsiyetini değiştirmiş olmaz. Yapay deformasyonlarla oluş-

turulanlar da dahil, dişi ile erkek arasında üçüncü, dördüncü... cins'ler yoktur. Doğa da hata yapar. Hem yalnız insanlarda değil, bilim insanlarının söylediklerine göre, hayvanlar arasında da eşcinsel ilişkilere rastlanıyormuş zaman zaman. Doğa zaten yalnız canlılarda değil, cansız nesnelerinde de hata yapar. Hatta değerli taşların yapaylarından ayrılmasında bu doğal hatalar ölçü alınırmış. Eskiden "hünsa" derlerdi, iki cinsiyetli ya da ne kadın ne erkek olan insana. Bir de belli bir cinsiyette olmasına karşın, doğanın hormonal dengeyi tam tutturamadığı, çeşitli derecelerde hormon dengesizliklerinin görüldüğü örnekler var. Tüm bunlar, doğada olasılık hesabına uygun biçimde iki cinsiyet arasında kalan, doğanın hatalı oluşumlarıdır. Çünkü bir biçimin cins sayılabilmesi için, tıpkı dişi ile erkekte olduğu gibi, döllenebilen-dölleyebilen tarzında kendine özgü ayırıcı işlevi ve bu işlevi yerine getirebilecek organları olması gerekir.

Postmodern filozof Deleuze, "Felsefe ille de ölecekse, gülmekten ölecektir."* demiş. -Belki. Ama filozofun ölümünün gülmekten olmadığı kesin. Deleuze'ün geçenlerde intihar ettiğini, bir gün sonra, öğrencisi bir arkadaştan öğrenmiştim. Güle oynaya intihar ettiğini sanmıyorum. Filozof ölür, felsefe kalır. Tersi hiç olmamıştır. İkisinin birlikte öleceğini söylemek ise bir kehanetten başka bir şey değildir. Kendilerini öldürmeye yetili olan filozofların aynı yetiye felsefe hakkında sahip olmadıkları da kendiliğinden yeterince açıktır. Felsefe ölecekse, onu ancak başka bir yaşam tarzı öldürebilir; insanı felsefe yapmaya götürebilecek hiçbir nedenin ortaya çıkmayacağı bir yaşam (?) tarzı. Gelecek üstüne herhangi bir söylem olmayan bu sözümüz bir kehanet sayılamaz. Deleuze'ün sözü ise gerçi felsefenin öleceği üstüne değil ama ölüm tarzı üstüne bir kehanet sayılır. Çünkü ne malum felsefe ağlaya ağlaya ölmeyecek, eğer ölecekse.

❖

Ünlü bir tiyatro oyuncumuz, evlendiğinde kocasına aşık olmadığını söylemiş. O, birlikte olmak istediği bir dostmuş. Aşk sonradan gelmiş.** Yazık! Hiç aşkı tatmadığı nasıl da belli! Sevgi, elbette uyum, güven ortamında yeşerir. Ama aşk, sevginin bir ileri derecesi değildir. Aradaki boşluğu hiçbir şey kapatamaz. Aşktan belki sevgiye düşülür; ama sevgiden aşka çıkılmaz. Aşk, yanlış kişiyi sevmektir. Tehlike yoksa aşk da yoktur. Güvenlik içinde aşık olunmaz. Tıpkı felsefe gibi: Felsefe düz yolda yürümek değildir. Güven isteyen evinde otursun! Ona ne aşk, ne felsefe gerek!

---

* Alıntı: Enis Batur, bugünkü *Cumhuriyet*.
** Bkz. Bugünkü *Milliyet*.

"Yılsonu / Yılbaşı"nın saymaca olduğunu herkes bilir. Bir şeyin bittiği ve bir şeyin başladığı yok. Yine de sanki saymaca, varlıksalmış gibi görülür ve özneleştirilir. Örnekse çok: "Güle güle 95! Yeni yıl geliyor! Yeni yılın mutluluk getirmesini dileriz..." Geçen on iki ayın bir dökümünü yapmak, onunla hesaplaşmak ve bu hesaptan gelecek için tutamak noktaları çıkarmak için bir zaman diliminin "muhasebe bürosu" gibi işgörmesine kimsenin bir diyeceği olamaz. Yalnız bu değil, tüm saymacaların yaşamımızda önemi olduğu kuşkusuz. Sorun, onların saymaca olduğunun unutulup mitoslaştırılmasıdır. Ne türden olursa olsun varlıksal olmayan saymacayı varlıksalmış gibi görme mitoslaştırmadır. İnsan soyunun bilinen başlangıçlarından günümüze dek sürdüğüne göre mitoslaştırmanın bir insanlık-huyu ("insan-huyu" değil) olduğu söylenebilir. Ama bu huydan kazanç, iktidar edinenler ortadan kaldırılırsa, onun da ortadan kalkacağına inanmak hiç de safdillik değildir. O yüzden "insan" değil de "insanlık-huyu" diyorum. Çünkü "insan huyu", onun kendisinden çıkmayan özelliği olarak anlaşılır. Ama insanlık, insanın tarih boyu oluşturduğu kendi durumudur. Bu oluşumdaki bazı özellikler, geçmişte nasıl oluşturulmuş ise, gelecekte de insandan öylece çıkartılabililir. Başka bir deyişle, "insan huyu" doğal olanı, "insanlık huyu", doğal olanla birlikte onun üstüne örülen tarihsel olanı imler.

Her şeyi kâr hanesine geçirmede üstün yetili olan kapitalizmin "analar, babalar, sevgililer günleri" gibi mitoslaştırmaları içinde en kârlısı hiç kuşkusuz yılbaşıdır. Kapitalizm, bir de bu yıl bizde Noel Baba'nın Türk olduğu uydurmasını çıkarmaz mı! "Baba"ya kelime-i şahadet getirtemedi, "Bari Türk'leştireyim." diye düşünmüş olmalı. Kimbilir, bu tutarsa, belki Türk-İslâm sentezini de ileride gerçekleştirebilir.

Noel Baba'dan sonra Goethe'nin de Türk olduğu kanıtlandı! Goethe'nin Türk'lüğünün ana tarafından gelmesi, erkek Türk milleti için pek tatmin edici değilse de pragmatist Türk milleti için hiç yoktan iyidir. Üstelik araştırmacılar (!) hem de Alman. Bizim gazeteciler olayın üstüne üstüne gitmiş olacaklar ki, Alman Kültür Merkezi Müdürü şöyle bir yorum yapmış: "Önemli olan Goethe'nin Türk olması değil, olabilir. Asıl önemli olan sizin, Goethe'den önce, öbür ünlü şair ve yazarlarınıza sahip çıkmanızdır." (Bugünkü *Milliyet*) Gâvur ne laf etti be! Helal olsun, cup diye oturttu! Sahip çıkmak bir yana, şair, yazar tüm söz adamına az mı çektirdik yüzyıllardır; hâlâ bile çektiriyoruz. "Bir derisini yüzmediğimiz kaldı." diyecektim, aklıma Nesimî geldi vazgeçtim.

Bir Alman arkadaştan duymuştum: Bugün Almanya'da dilciler-edebiyatçılar fellik fellik arıyorlar, derneği kurulmamış bir şair-yazar belki bir köşede kalmıştır da dernek kurup üstünde araştırmalar yapsak-yaptırsak diye. Bizde, son yılların vakıf furyası içinde yer almış gibi duran "Nazım Hikmet Vakfı" bir yana, bildiğim bir "Yahya Kemal Cemiyeti" var; o da müzelik! Almanya'da kitaplığa giriyorsun. Örneğin bir Lessing gözüne takılıyor. Kitapları diklemesine dizilmiş, uzunluğu, ölçmedim ama rahat üç metre var. İlkin şaşıyorsun: Bir insan ömür boyu kalemi elinden hiç düşürmezse, yine de bu kadar kitap yazamaz! Yakından bakıyorsun, kitapların üçte biri ancak yazara ait. Gerisi eleştirmeli basım, yazar üstüne kaynakça listesi falan. Yazara ilişkin yapılan araştırmalar, "üç metre"ye dahil değil kuşkusuz. Asıl onlara bakmalı. Kültür sürekliliği dediğin böyle olur.

Muziplik olacak ama, aynı gazete haberinde başka bir şey daha dikkatimi çekti (Kendimi biraz rahatlatmak iste-

dim de ondan mı acaba?): İşe kendi karısının soyağacını araştırmakla başlayan bilim adamlarından (?) birini, Goethe'ye vardıran bu çalışmaya iten nedenlerden birinin karısının "iyi nitelikleri" olması imiş. Demek ki adamın, saf kan bir Alman'ın "iyi niteliklere" sahip olacağından kuşkusu varmış!

Bitlisli Fasih usta Kürt Türkçesiyle anlatıyor: "İnanmazsın Naci abi: Memlekette o kadar çalışıyordum geçinemiyordum. Burda çalışmıyorum geçiniyorum. Hırsızlık da yapmıyorum." Büyük kentlerin, büyüdükçe rant üretiminin de arttığını bundan daha iyi hangi söz anlatabilir! Eskiden beri "taşı toprağı altın olan İstanbul"un altınına hücum edenleri çoğaldıkça "altın rezervleri" artıyor. Ekonomi-toplum yasasının fizik yasasına üstünlüğü(!).

Uygarlaşma sürecinin göstergesi sayılan kentleşme ya da öteki adıyla doğadan kopma, insanın hem doğaya hem kendi doğasına yabancılaşmasının temel nedeninden başka bir şey değildir. Hiç unutmuyorum: Bir gün sokakta bozuk para gerekti. Sehpasında yığınla bozuk parası olan, köyden yeni geldiği her halinden belli bir simitçi paramı bozmadıydı. "Aynı simitçi"ye köyünde, tarlasında rastlasaydım, eminim azığını benimle üleşirdi. Anarşizmin önündeki en büyük engel, insan doğasını bozan kentleşmedir. Kentlerin tahliye edilebilirliği inancını paylaştığım anarşist dost Halil Beytar'ın bu tahliye ile oluşturulacak yeni yerleşim birimlerinin ölçüsünü kendisinden duyduğumda çok etkilenmiştim: "Yerleşim birimin yarı çapı, insan sesinin ulaşabileceği mesafe kadar olmalı." İnsanca ve estetik bir öneri! Bu sınır üç aşağı beş yukarı korunabilir. Çok da katı olmanın bir anlamı yok. Protagoras'ı anımsıyorum: "İnsan her şeyin ölçüsüdür." Anarşizmin her alandaki biricik ölçütü insandır, kendi doğasına yabancılaşmamış insan. Doğaya, anayurda dönüş, insan doğasına dönüş olacaktır. Kentin nimetlerinden vazgeçmenin güç olduğunu biliyorum. Ama kent iktidarının sultasından kurtulmak, ancak onun nimetlerine yüz çevirmekle olur. Fakat örneğin Rousseau'nun sözünü ettiği "doğa durumu"nu da önermiyorum. Üstelik, bence böyle bir durumu

insan hiç yaşamadı. Çünkü toplumsal olmayan canlı, henüz "insan" adını almayı da hak etmemiştir.

Köylülerin istila ettiği kentlerden kaçıp tatil köylerine sığınan kentlilerin nostaljik tutumu, elbette çıkar yol değildir. Ama bu nostaljide bile anarşizm için umut vardır. Bu umudun örgenleştirilmesi, kaçışın tek tük bireysel tutumlardan kurtarılıp toplumsallaştırılması, hiç de olmayacak bir şey değildir.

Kültürün kentlerde oluştuğu tarihsel-toplumsal bir gerçektir. İnsanın kültürden vazgeçmesi de kuşkusuz beklenemez. Ama bu, kültürün küçük kentlerde de sürdürülemiyeceği, geliştirilemiyeceği anlamına gelmez. Anarşi durumunda oluşacak olan küçük yerleşim birimleri, şimdilerde boşaltılan mezralar, köyler olmayacaktır. Ve "anayurda dönüş" de eski köye dönüş değildir. Anasını terk eden kentli yeni köyde eski anasını bulmaz. Anarşizmin dialektiği, köyden kente geliş sürecinden kentten köye dönüş sürecine geçerken başladığı noktaya dönmez.

Aklıma gezip gördüğüm Batı Anadolu'daki antik tiyatro kalıntıları geliyor. Üç bin, beş bin kişi alabileninden tutun 20 bini aşanı bile var. Efes tiyatrosunun 24 bin kişi alabildiği bildiriliyor. Bu kentlerin nüfusları da herhalde bu kadardı. Demek ki tüm kent halkı hep birden tiyatroya gidermiş. Zaten Atina'da tiyatronun ücretsiz olduğunu biliyoruz. "Yunan mucizesi"ni asıl burada aramalı. İnsanlık bu mucizeyi, köleliğin yardımı olmaksızın tekrar yaşayabilir.

Ülkenin tartışma gündemine sık sık gelen bir konu: "İnsan laik olabilir mi?" Laisistler "olur", anti-laisistler "olmaz" diyor. Oysa bu bir sorun bile değil ya da felsefede "pseudo" (yalancı) sorun denenlerden biri. Gerçek sorunları göremeyen entelektüellerimiz bu tür sözümona tartışmalarla vakit geçiriyor. Aslında konu, karşıt kampların bir kapışma aracı. Maksat karşı tarafı kündeye getirmek, konunun önemi yok. Kimsenin şunu sorduğu yok: Laiklik bir insansal nitelik midir, değil midir? İlkin bunda karar kılınmalı. Şöyle bir bakalım: "adil olma", "zalimlik", "despotluk", "cimrilik", "eli açıklık", "duygululuk" gibi insana yüklenebilen yığınla nitelik var. Bunlardan bazıları tüzel kişilere, devlete de verilebilir; bazıları verilmez. Örneğin hem insan hem devlet için despot denir de cimri yalnız insan için kullanılır. Öte yandan bir insansal niteliğin devlete de verilebilir olması, devlete ilişkin her niteliğin insana da verilebileceğinin bir kanıtı olamaz. Örneğin "monarşik devlet" denir de "monarşik insan" denmez. Laikliğin bir insansal nitelik olmadığı açıktır. Ama örneğin, tıpkı Marksizm bir insansal nitelik olmamakla birlikte bu görüşte olanlara nasıl "Marksist" diyorsak, laikliği benimseyenlere de "laisist" dememiz gerekir. Yok eğer nasıl ki "Marksizm" yerine onun Türkçeleşmiş biçimi olan "Marksçılık"tan yola çıkıp, "Marksist" yerine "Marksçı" dediğimiz gibi "laisizm" yerine onun Türkçeleşmiş biçimi olan "laiklik"ten yola çıkacaksak bu kez sanki "laikçi" dememiz gerekecek. Ama bu da olmaz. Kulağa hoş gelmiyor. Türkçede "laik"in başlı başına hiçbir dilbilgisel yeri yok. Çünkü öyle bir sözcük zaten yok. Dikkat edilsin: "Laiklik", örneğin "kapıcı"dan "kapıcılık"ın gelmesi gibi "laik"ten gelmiş değil; tersine önce "laisizm" karşılığı karma bir Türkçe sözcük olarak "laiklik" adı önerilmiş, sonra bundan yanlış

biçimde "laik" gibi garip bir sıfat üretilmiş. İçlerinde bir felsefecinin hem de dil felsefesi çalışmalarına ağırlık veren bir felsefecimizin de olduğu entelektüellerimizin bu kadar açık bir gerçeği görememesi ağırıma gidiyor. Bunca laf etmemin nedeni bu.

Kendimle mutlak biçimde baş başa kaldığım günlerden birinin daha keyfini çıkarıyorum. Böyle günlerde hep yaptığım gibi yine kendi yaşamımı gözümün önüne koyuyorum. Sanki bu göz önüne koyuşta, gizli hazinesini ortaya çıkarıp altınlarını sayacak olan bir cimrinin ya da hırsızın çevresinde hiçkimse bulunmamasına özen gösteren tutumu bende bir yalnızlık zamanını kollama tarzında ortaya çıkıyor. "Altınlarımı" sonradan nasıl olsa herkesin görebileceği gerçeğinin beni rahatsız etmemesinde, sanırım bu sırada onlarda yapacağım rötuşların beni hepten ele vermiyeceği inancım rol oynuyor. Tümüyle dürüst olmadığımı mı söylüyorum? O kadarını da yazar hakkına verin!

Bugün ellisinde kendini anarşist diye tanımlayan birinin daha on sekizinde komünist olduğu düşünülürse, bir kişilik sapmasından söz edilemiyeceği ortadadır. Düşüncelerin gelişmesi yönünde belli bir yol almış bir kişinin düşünceleri arasında çelişkiler bulunması gibi olumlu sayılabilecek bir tutum bir yana, insanın kendisi hakkında, toplum-dünya, yaşam ve insanlık üstüne düşünce, inanç, kanı ve dileklerinde ortaya çıkacak köklü değişiklikler, yalnız düşünce tutarsızlığı değil, aynı zamanda kişilik sapmasıdır. Henüz bir lise öğrencisi iken 60'ların ilk yıllarında yayımladıklarımı saymazsam, arada geçen 15 yılı aşkın bir bekleme-biriktirme zamanından sonra, ilk yazısı "Felsefede Tavır Almak", ikincisi "Tutarlı Olmak" (Bkz. *Türkiye Yazıları*'nın 5. ve 6. sayıları, Ankara 1977.) başlıklarını taşıyan biri olarak daha sonraki yazılarımda bir kişilik sapması suçlamasını hak edecek çelişkiler olduğunu sanmıyorum. Komünizm, benim dünyaya kendi gözümle ilk kez baktığımda kendime yakın bulduğum insanlık durumu idi. Bugün hangi nedenle anarşist isem, o zaman da aynı nedenle komünist olmuştum: insana inan-

mam, insanın ezilmesine, sömürülmesine karşı olmam, özgürlüğü en yüksek değer olarak görmem. (Bugünkü anarşizmimin dışsal bir nedeninin hiç beklemediğim (?) bir anda *Ateş Hırsızı*'nın karşıma çıkışı olduğunu söylemek bana keyif veriyor.) Daha önceki milliyetçi-mukaddesatçı tutumum, gerçi okul, aile gibi yakın çevremin üzerimde bıraktığı etkiydi, kendime özgü görüşüm değildi. Ama ondaki milliyetçiliğin yurtseverliğe, mukaddesatçılığın bir gönül mistisizmine dönüşerek bende hep yaşayagelmesinden dolayı, onu da bir kazanç olarak düşünmüşümdür. (Bu cümlede "rötuş"un biraz fazlaca kaçtığı gözden kaçmıyor!) Daha sonra sırasıyla sosyalist ve sosyal demokrat oluşum, yaşam ortamlarımın, bilgilenme sürecimin üzerimdeki etkileri olarak görülmekle birlikte delikanlı ruhumun bir durulması olarak da algılanabilir. Ellisinde, bir başka baharda yeniden, ama başka bir biçimde yakalama şansına sahip olduğum o delikanlı ruh, anarşizmi üstlenebilecek gücü bana verdi.

Bu nedenlerle anarşizm, bugün bana sanki yitirdiğim bir sevgiliye yeniden kavuşmak gibi geliyor.

Kültürümüz, "doğuştan fanatik Fenerbahçeli" deyimi yanında bir de "doğuştan Atatürkçü" kavramını kazandı! Cem Vakfı Kadınlar Kolu Başkanı söylüyor: "Her Alevi doğuştan Atatürkçüdür." Ve böylece Atatürkçülüğün bir de biyolojik temeli olduğunu öğrenmiş oluyoruz! Descartes, Tanrı düşüncesinin doğuştan geldiğini söylemişti. Bilginin kesinliği için usçuluğun öne sürdüğü doğuştanlık savını, bilerek-bilmeyerek Atatürk'ün tanrılaştırılmasının yeni bir versiyonu olarak kullanan bizim Alevicilerin kartezyen ya da genel anlamda usçu anlayışa türkiş bir katkı yaptıkları (!) da ortaya çıkmış oldu. Günümüzde Atatürkçülüğü, eskiden olduğu gibi yalnız Atatürk düşmanlarının değil, Atatürk'e saygı ve şükran duyguları eksilmeyen birçok aydının da eleştirdiği, bir bölümünün ise eleştirilere karşı en azından sessiz kaldığı bir gerçektir. Hatta Atatürkçülük savunusunun neredeyse birkaç eski Marksist ile birkaç ressam ve tiyatrocuya kaldığını söylemek çok abartılı bir deyim olmaz. Bu durumda kan kaybeden Atatürkçülerin savlarını daha da aşırılaştırma yoluna gitmelerini anlamak güç değil.

Birine saygı duymak için onun Tanrı ya da peygamber olması mı gerek? Aşağısı (!) kurtarmıyor mu? Umutsuz değilim: ancak taptığına saygı duyabilen ilkel kafanın çok uzak olmayan bir gelecekte ülkemizde de terk edileceğine ya da etkisiz kalacağına inanıyorum.

TOBB'den sonra şimdi de TESEV, "Kürt ve Güneydoğu sorunu"na eğildi. İki büyük zenginimizden medyada görünmeyi pek seveni, aynı konuda orda burda sık sık konuşmuş, hem de devletin hiç hoşlanmadığı öneriler bile getirmişti. Hatta geçenlerde kardeşinin "terör" kurbanı olmasında, onun bu davranışının rolü olduğu açıkça söylenmese de ima ediliyor. Bu ima, olayın ilk günlerinde aileye taziyeye giden, yine bir başka zengin çocuğu bir parti başkanının TV'de çıkan sözlerinde ilk kez yapıldıydı. Kişilerin, sivil toplumsal örgütlerin ülke sorunlarına sahip çıkması, temsili olması bakımından bir anarşist olarak onaylamasam da demokrasi için olumlu gelişme sayılması gerekir. Öyle de niçin buna sevinemiyorum? Nedeni belli: Bu ülkeye sivil olsun resmi olsun hep zenginler mi sahip çıkacak? Ayrıca zenginler devletinde zengin sivillerin sivil olduğu ne kadar söylenebilir? Bizler, zenginler arası iktidar çatışmalarına bakıp bakıp, onlardan birini tercih hakkımızı kullanmakla mı yetineceğiz?

"İnsan düşmanlığının temsilcisi"nin ne olduğu sonunda keşfedildi ve cezası yakılarak infaz edildi: "Kravat sahtekârdır" diyen bir ressam, bir ay önce açtığı sergisinde kullandığı "iktidara yürüyen kravatlar"ını önceki gün yaktı. Yurttaşlar da kendi "medeniyet yularlarını" Kadıköy'de bir vakıf bahçesinde yakarak eylemi destekledi.* Bir ay önce iktidarı ele geçirme simge-aracı olarak kravatı görme gafletinde bulunan ressamın bu süre içinde hakikate nasıl vasıl olduğu suali bir yana, bu haber, insansal sorunların hafife alınışının komik bir örneğidir. Bu tür zıpırlıkların yalnız bizde değil, Batıda da yaygınlaşması,** insanlığın Dante'nin anlamında değil ama günümüz postmodern anlamında bir komedi çağını yaşadığını gösteriyor olması bakımından dikkat çekicidir. Bunda şaşılacak bir şey yok! İnsanlığın yürüyüşü, geçmişte de tökezlemeden olmamıştı. Hem bir de şu var: Bugün dünya öylesine çok çeşitlilik gösteriyor ki, o çeşitlerden yalnız birinin açısından tüm dünyaya bakmak doğru olamaz.

---

* Bugünkü *Cumhuriyet*'ten.

** Özellikle plastik sanatlarda, genelde öteki kültür alanlarında da son yıllarda ülkemizde görülen bu tür etkinliklerin orijinallerinin (?) Batıda ortaya çıktığını biliyoruz. Hatta Avrupa'da gördüğüm bazı sergilerin tıpkılarına kısa bir süre sonra İstanbul'da karşılaştığım oldu. Demek ki geleneksel taklitçiliğimiz küreselleşen dünyaya ayak uydurarak ivme kazandı.

Bir "şapka" lafıdır gidiyor: "Holding şapkamı giyiyor, yönetim kuruluna giriyorum. Sonra milletvekili şapkamı giyip Meclise gidiyorum." Bunun için aslında şapka değiştirmeye hiç gerek yok. Çünkü zenginlerin devletinde Meclis, zaten yönetim kuruludur. Ama bu sözü, gerçekten birbirinden ayrı uğraş alanlarında aynı zamanda çalışanlar da söylüyor. İnsanlar, yaptıkları işleri, uğraşları şapka değiştirir gibi değiştirebiliyorsa, şapka ile onun altındaki kafa arasında belli bir özdeşlik görüyorlar demektir. Çünkü insanın uğraşı, onun kişiliğini, dünyaya bakışını doğrudan etkiler; hele de o, işini seviyorsa. Demek ki insanın işini değiştirmesi, gönül, kafa değişikliği ile birlikte olur. Böyle bir değişikliği, mevsimine, giysinin rengi ve biçimine göre sık sık değiştirilebilen şapka benzetmesiyle anlatmak, kafa ve gönülü, kişiliği şapkanın hafifliği kapsamına almak olur. Biliyorum, "Angaje olma altmışlı yıllarda kaldı." diyecekler; "Şimdi oyun zamanı. Oyunu kuralına göre oynayacaksın!" Zaman bu ise, ben o zamanda yokum! Bu, yalnızca kendi adıma yaptığım bireysel bir red değil, bir başkaldırıdır: İnsanın kuklalaşmasına karşı. Hem kimi kandırıyorlar? Dünyada her gün şu veya bu nedenle onlarca insan hâlâ öldürülüyor, işkence görmüyor mu? Oyun mu bütün bunlar?

Bu "şapka çıkarmayı" profesyonellik diye de tanımlıyorlar. Unutuyorlar: profesyonellik, işinin, sanatının hakkını vermek demektir. Uğraşına kendini vermeden uğraşın hakkı verilir mi hiç? Kendini verdiğin şeyden de sorumlusun. Çünkü orada kendin varsın. "Bana ne, ben işimi yapıyorum!" diyemezsin! İnsanın yapıp ettiğinden sorumlu tutulmaması, insanı her işte rahatça kullanan iktidarların işine yarar. Ayrımında değiller belki. Bu aldat-

macada "profesyonel katil"in rahatlığı (!), vicdan huzuru (!) öteki insansal etkinlikler için de örnek alınıyor.

Schiller anlamında estetik oyunun insanı özgürleştiren, tamlığa vardıran bir rolü var elbet. Bu, anarşizm, komünizm gibi toplumsal ütopyaların da son ereğidir. Ama bu tam insan, sanki şimdi varmış gibi bir safdilliğin içinde olmak da neyin nesi? Tam insan, insanı ezen, sömüren, boğazlayan insan mıdır? "Şapkacılar", sözümona profesyoneller, yaşamın her alanında kendini oyuncu sananlar, iktidarların oyununa gelmeyin!

Erbakan ve şürekası, her ne olursa olsun iktidarda olmayı dört gözle beklediği izlenimini etrafa açıkça yaymıştır. Yılmaz, Çiller'le arasındaki tüm köprüleri atmış, Erbakan'a gidecektir. Refah iktidarına ramak kalmıştır. Bu partinin daha bir ay öncesinde sergilediği laiklik ve Batıcılık karşıtı tutumunu, biraz yamuk da dursa yine de küreselci olan Yılmaz, nedense birden unutuverir. Sağolsun Erbakan Hoca imdada yetişir; bir fırsatını bulup "İran Devrimi"ni ve "İslâm Dinarı"nı överek kendisinin ne olduğunu Yılmaz'a yeniden anımsatır. Malûm lazlığından dolayı Yılmaz belki anımsayamaz diye işi sağlama almak için, Ecevit'in yaptığı danışmanlık hizmetlerinin hakkını da yememek lâzım. (Devamı var.)

Ne oluyoruz yahu! Bunlar milleti tümden salak mı sanıyorlar? Lâf aramızda pek de haksız sayılmazlar. Biliyorum, bu tiyatronun piyesini bu millet yazmadı. Oyunu birileri onun önüne koydu. Benim millete kızmam, onun tiyatro salonunu her seans doldurup doldurup oyunu hâlâ ilgiyle izlemesidir. Bu salon doldukça, oyuncular değişse de oyun sürecek!

Meğer "Refah korkusu" milletin bilinçaltına işlemiş de yukarı bile çıkmış, hem de bilinci yara yara! Bugünkü gazeteden bir haber: "Bakırköy'de tedavi edilmesi gerekecek derecede hasta olanların dilinde son dönemde bir Refah Korkusu'dur gidiyormuş. Özellikle de kadın hastalarda. Hatta kimisi, şimdiden çarşafa bürünerek bu korkuyu yenmeye çalışıyormuş." Desenize milletçe çarşafa dolanmamız yakın!

Devletin temelinde korku vardır zaten. Bizimkisinde bu korku açıkça dile getirilmiştir: "İstiklâl Marşı"mız "korkma" diye başlar. Tanzimat'la ayyuka çıkan "din elden gidiyor" korkusu, yerini Cumhuriyet'ten sonra "şeriat geliyor"a bırakmıştır. Daha önce gidiyor diye korkulan şey, bu kez geliyor diye korkuluyor. (Tanrım, bu millete sen akıl fikir ver! -Âmin.) Oysa ne gelen var ne giden. Ama ortada bir korku terörüdür dönüyor. Devletin içine düştüğü paranoya, büyük ölçüde insanlara da yansımış. Bir de korkunun ecele faydası yok demişiz. Öyleyse bu ne paniktir! İnsanların artık korkulara kanmayacağı zaman da gelecek. Çok uzak değil.

Sonunda hükümet kuruldu. İki aydır süren köşe kapmaca-kovalamaca oyunu bitti. Köşe başları yeniden paylaşıldığından, şimdi eskiden beri sürdürülen asıl oyunlarda tekrar sıra. Ötekisi bir ara vermeydi. Millet yolsuzluklarla fazlaca meşgul olmuştu. Onun havasını değiştirmek gerekti. Eh iki ay da az bir süre sayılmazdı. Millet artık yeterince dinlenmiştir. Hadi baştan!

Bu iki ayda kapitalizm, rolünü çok iyi oynadı. Abasının altındaki RP sopasını millete gösterdi, "Bakın, fazla ötmeyin, sonra sopayı yersiniz ha!" dedi. Millet de önüne konulacak yeni oyunları seyretmek üzere kuzu kuzu salondaki yerini aldı.

"Görelim, bakalım devran ne gösterecek?" demenin bir anlamı yok. Çünkü sen hep seyirci olursan, devranın sana ne göstereceği belli. Kendi oyununu kendin yazıp kendin oynuyor musun, ona bak!

Yaşar Kemal, yine "ülkeninin bölünmez birlik ve bütünlüğünü bölmek"ten yargılandı ve hüküm giydi. Yargının kararı ülkeyi yine böldü. Bir yanda dostu yeni başbakan, ayağının tozuyla üzüntülerini bildirirken, başbakana yan bakan diğer bir bakan yargıdan yana tutumunu ortaya koydu. Postmodern hükümetin bu tavırsızlığı karşısında kamuoyu da aynı durumda. Medya mal bulmuş Mağribi gibi olayın üstüne abandı. Yargı kararı kamuda tartışılıyor. Yaklaşık yüzde yetmiş çoğunluk kararın karşısında. Böylece yargı vicdanı ile kamu vicdanı karşı karşıya getirildi. Yaşar Kemal bu işten sıyıracağa benzer. Mahpusluk umrunda değil ebedi Nobel adayının. Bu âhır ömründe Nobel'i görmeden gitmektense, mahpusa gitmeye dünden razı. Ama bu gidişle biraz zor. Adamı içeri atacaklarını hiç sanmıyorum. Oysa ne olacak, üç beş ay tık dama, Nobel cepte! Öyle diyorum ama eloğlu o kadar keriz değil. Bu numarayı yer mi bilmem. Galiba bizimkilerin kuşkusu da bu. Bakarsın hepsi boşa gider, Nobel yine gelmez. Yaşar Kemal'in yattığının yanına kâr kalması bir yana, asıl Batıya karşı ayıp olacak, üstelik boşu boşuna.

Adam yerine konmak için Amerikan dizi filmlerinden alınma yeni bir meşruluk biçimi ortaya çıktı: "Ben bu devlete vergi veriyorum!" Böylece para, yurttaşlığın en önemli göstergesi olarak öne sürülüyor. Yurda ortak olmak parayla ölçülüyor. Aslında bu bir yurttaşlık ölçütü değil, devletdaşlık ölçütüdür. Devlet para ister. Yurt hiçbir şey istemez, yalnızca verir. Bundan dolayı da yurttaşlığın ölçütü olmaz. Hiçkimse, bir diğerinden daha yurttaş değildir. Biri çıkıp, "Ben yurdun verdiklerinden senden daha çok alıyorum." dese, bu onu yüceltmez, tersine alçaltır. Yurt istemese bile ona vermenin de bir sıradüzeni (hiyerarşisi) yoktur. Örneğin kitap yazmakla yün eğirmek arasında bir değer sıralaması yapılamaz. Çünkü her değer mutlaktır. Biri diğerine bağlı olarak ölçülmez, diğeriyle karşılaştırılamaz. Değer ölçülmez. Değerin kendisi ölçüdür. Bir gram yine ancak bir gramla ölçülür. Bu da bir ölçme değildir. Bir ölçü başka tür bir ölçüyle de, örneğin bir gram bir metreyle ölçülmez. Kaldı ki, adam olmanın "ölçüsü", niceliksel olarak ölçülebilir, dile getirilebilir değildir.

Bir feminist kadın yazar, bugün gazetedeki köşesinde yazıyor. Aklı sıra erkeklere akıl veriyor. Kadınlar bitti, sıra erkeklerde. Bir kadın arkadaşı, sevgilisinin poposunu okşamak istediğinde, sevgilisi, homoseksüel olma korkusuyla buna engel oluyormuş, "Okşamak istiyorsan, başka yerlerimi okşa." diyerek. Böylece yazarımıza göre, sevgili "yaşamın keyiflerinden kendini mahrum ediyor"muş. Kimin neresinin okşanacağı bizi ilgilendirmez. Benim karşı çıktığım, böylesi hedonist (hazcı) bir yaşam anlayışının her gün tüm medya kanallarından topluma sunuluşu. Bu hazcı dünyagörüşünün topluma yayılışının ardındaki niyeti insanlık için büyük bir tehlike olarak görüyorum: insanı gövde varlığına indirgemek ve dilediğince kolayca gütmek. Bu tehlike, anarşistlerin savaşacağı başlıca bir düşmandır. "Dünyanın gidişi bu. Elden bir şey gelmez." demenin anlamı yok. Hiç değilse, hazcılıkla süslenen niyetin örtüsünü kaldırmaya çaba gösterilebilir. Bizim amacımız da bu idi.

Hedonizmin bu ideologları içinden postmodern olanları, bir de "Artık hiper-gerçeklikte yaşıyoruz." demiyorlar mı? Bu ikiyüzlülük değilse, akılsızlıktır ya da ikisi birden. Hani hiper-gerçeklikte haz yoktu, haz aşılmıştı! Haz almak yerine sanki haz alıyormuş gibi davranmak, taslama (simulasyon) yapmak vardı. Yoksa onların insanlara sunduğu cinsellik bir taslama mı? Eğer öyleyse, daha da yazık! Cinsellik yerine bu kez onun gölgeleriyle insanlar güdülüyor. Kurnaz kapitalizm, bir şey vermeden, verir gibi yapıp, insanları kuklalar gibi oynatma çabasında. Kapitalizm önce cinselliği pazara sundu. Bu, 60'lı yıllarda "cinsel devrim" söylemiyle ideolojisi yapılan şeydi. Sonra baktı ki bunun maliyeti yüksek. Meta ne de olsa gerçek insan bedeniydi. Şimdi aynı işi sıfır malzemeyle yapıyor.

Hem de beden yerine konulan onun resmi, öncekinin yaşamda sahip olduğu dolaşım hızıyla karşılaştırılamayacak kadar bir hıza medyada ulaşabiliyor. Ne kadar hızlı dolaşırsa, o kadar çok kâr getirir. Eskime payı da yok.

Türkiye'de laisistlerle köktendincilerin belki de tek ortak yönü, her iki grubun da ilâhiyatçılara karşı olması. Birinciler, ülkede ilâhiyatçıların çoğalmasına şeriat gelecek, diğerleri ise şeriatı önleyecek diye karşı çıkıyor. (Akıl eksikliğinin bir örneği daha!) Zavallı ilâhiyatçılar, iki cami arasında beynamaz. Onlar, örneğin Fârâbî ve İbn Sinâ'nın kâfirlikle bile suçlanmasına neden olan, ortodoks İslâm inancına karşı kimi düşüncelerin mirasçıları olmaktan da kendilerini doğallıkla alıkoyamazlarken, dinsel dogmalarla toplumsal değişim arasındaki çelişmeleri uzlaştırmaya çalışırken, bir yandan, kutunun içinde ne olduğunu bilmeksizin yalnızca yaftasına bakıp kutuyu değerlendiren laisistlerin, öte yandan kutuda ne olduğunu bilen köktendincilerin boy hedefi olurlar. Ayrıca onlar, devletin resmi kurumlarından beslendikleri ve selefleri-nin vaktiyle Abbasîler'den tam olarak alamadıkları, ama şimdi kendilerinin "biricik laik İslâm devleti"nden sağladıkları korunma yüzünden de devletle uzlaşmak zorundadırlar. Basındaki yansımalarından görebildiğimiz kadarıyla, geçen hafta İstanbul'da gerçekleştirilen "1. Uluslararası İslâm Düşüncesi Konferansı"nda yapılan tartışmaların ilâhiyatçılarla kökdendincileri karşı karşıya getirmesinin güncel bir örneğini vermesi ve laisistlerin ilâhiyatçılara karşı öteden beri var olan tutumunun zaten biliniyor olması, bizim yorumumuzun olgusal temelini oluşturuyor. Sözü geçen konferasta bir köktendinci "Dinde tartışma yoktur, her şey çok açıktır. Tartışanlar münafiklar ve kâfirlerdir." derken, bir ilâhiyatçının "Resulullah'ın uygulamaları bile tartışılabilmeli." biçimindeki sözleriyle açık biçimde ortaya çıkan çatışma, ülkede bir "Ortaçağ havası"nı estirmesi bakımından asıl ilginçti. Bu bir yana, insanın "Yesinler birbirini!" diyesi geliyor. Anarşizmin dışındaki kavgaları anarşistlerin seyretme hakkı vardır.

Türk medyası, yıllardan beri sürdürdüğü tüm çabasına karşın, Türkiye ile İran arasında bir savaş çıkarmayı başaramadı. Benzeri bir uğraş, geçenlerde Yunanistan'a karşı gösterilmişti de sonunda komediye dönüşmüştü. Ama İran'la olan durum hiç komik görünmüyor. Çünkü İran, Humeyni'den beri Batı kapitalizmine meydan okuyor. Kapitalizm, ona ilk dersi Irak aracılığıyla vermişti, ama kalın kafalı Acem, dersini iyi öğrenemedi. Şimdi bir başka kalın kafalıyı ona karşı kullanmak istiyor. Ancak beriki o kadar aptal değil. Ne de olsa yüzyıllardır Batıdan kazık yiye yiye onu tanımış. Bunu şundan söylüyorum: O kadar patırtı kopartılıyor. Yine bakıyorsun, bizim devlet ricali çok temkinli konuşuyor. Oysa Yunanistan'a karşı, bırakın temkinli konuşmayı arslanlar gibi kükremişti. Yunanistan zayıf, İran güçlü de ondan değil. Hıristiyan Batının Yunanistan'ı Türkiye'ye yedirmiyeceğini beriki iyi biliyor; İran'la kapışırsa hiç ses çıkarmayacağını da.

Bugünkü bir gazete kocaman puntolarla sekiz sütun üzerine haberi patlatmış: Bir gazeteci ile bir yazarın öldürülmesi olaylarından sorumlu tetikçilerden birinin ifadesini veriyor. Üşenmedim, haberi baştan sona satır satır okudum: Bir tek kanıt yok; hukuk diliyle "subut delil" yani. Yalnızca tetikçinin beyanları var. Ne İranlı devlet yetkililerinden aldıklarını söylediği silâhlar ne İran pasaportları. Sözde onları geri vermeye istekli değilmiş. İranlılar'dan bazılarıyla arası açılmış. Öyleyse, hiç değilse pasaportların fotokopilerini de mi çıkartamazdı, onlara karşı elinde koz bulunsun diye. Geçelim!

Bugün, gazetesindeki "Köşebent"inde "Ayın Takvimi" ni veren Enis Batur yazıyor: "Kültür Bakanı, Yaşar Kemal'le ilgili bir soruyu yanıtlarken, Türkiye'de düşünce özgürlüğünün olduğunu, "ifade özgürlüğü"nün sınırlandığını, dünyanın hiçbir yerinde sınırsız ifade özgürlüğü olmadığını ifade etti." Ve Batur, bu sözüne düştüğü "hâmiş"-te bir ekleme yapar: "Ben, Kültür Bakanı hakkında düşünüyorum." Gerçi ne düşündüğünü söylememiş, ama tahmin etmek zor değil.

"Düşünce özgürlüğü-ifade özgürlüğü" ayrımının yapılması, sanırım, iki nedene dayanıyor. Birincisi bize özgü. Türkçe'de "düşünme" ile "düşünce" ayrımı, ne yazık ki pek ayrımlanamıyor. Biri diğeriyle karıştırılıyor. Düşünme, zihinsel bir süreçtir. Kişinin bu edimine zaten hiçkimse karışamaz. Dolayısıyla "Düşünme özgürlüğü" (?) anlamında bir düşünce özgürlüğünden söz edilemez. Düşünce, düşünme sürecinde ortaya çıkan şey, eski deyimle "fikir" denen şeydir. Fikir de ifade edilmiş olmalıdır; ifade edilmemiş olarak kaldıkça henüz düşünme aşamasındadır. Bu nedenle ifade edilmiş düşünme demek olan düşüncenin özgürlüğü ile ifade özgürlüğü arasındaki ayrım ortadan kalkar. Fakat...

İkincisine gelince... Denebilir ki, her düşünce özgür olmalıdır; ama her ifade değil. Örneğin birinin diğerine küfür ettiği, hakaret ettiği sözler de birer ifadedir. Ve her yerde bunlar suç sayılır. O halde ifadeye sınır getirilmelidir.

Sorunun esası şuradadır: Kendisi de ifade olan düşünce ile düşünce olmayan ifade arasındaki ayrımı kim, neye göre yapacak? Kuşkusuz açıktan açığa küfretmekte böyle bir ayrım sorunu yoktur. Ama küfretme, her zaman öyle sinkafla yapılmaz. Örneğin, Enis Batur'un Kültür Bakanı

hakkında düşündüğünü söylemesi bir fikir midir yoksa fikir olmayan bir ifade, yani küfür müdür? Bakan Batur'u dava etse, mahkeme de beni bilir kişi tayin etse ne derdim? Belki "ince küfür" yargısında bulunabilirdim. (Çok şükür şimdiye dek hiçbir mahkemeden öyle bir çağrı almadım. Bundan sonra alırsam, -bu, şimdi olası görünüyor- bilsinler, reddedeceğim. Boşuna heveslenmesinler.) O zaman da küfürün ince-kalın olması ayrımının ölçütü ve ince küfürün suç sayılıp sayılmaması sorunu ortaya çıkardı. Gel de çık işin içinden!

Fakat "burun"u ifade etmeyi suç sayan Abdülhamit-tarzında olanları dışında hiçbir mahkeme, Batur'u suçlu bulmaz. Bu sonuç, onların kuramsal tutarlılığından değil, kılgısal yaklaşımından ileri gelir. Biz, sorunu "işin içinden çıkılmaz"a getirmekle, *reduktio ad absurdum* (saçmaya indirgeme) yöntemiyle suç arama mantığının (zihniyetinin) mantıksızlığını göstermiş olduk.

Şunu demek istiyorum: Suç aranmamalıdır. Aransa, Batur'un sözündeki gibi masum bir örnekte bile bulunabilir. Suç, toplumsal ilişki biçimlerinin bir tarzında ortaya çıkan bir fenomendir, kendini gösteren şeydir. Onu aramaya gerek yok.

Yok eğer, suçun olmaması isteniyorsa, onu doğuran ilişki biçimlerinin ortadan kaldırılması gerekir. Hiçbir devlet de suçu ortadan kaldırmak istemez. Bu, onun varlık nedenlerinden biridir. Yalnızca devletten devlete suçun sınırları değişir. Bu değişimin ölçütü de devletin kendi gücüne ve bundan dolayı kendine olan güvenine göredir. Bu anlamda daha güçlü devlet, suçun sınırlarını ötekilere oranla daha geniş tutar. Bu nedenle Türkiye'de suç sayılan Yaşar Kemal'in sözlerinin benzerleri, Türkiye' den daha güçlü bir devlet olan örneğin Fransa'da suç sayılmaz; nasıl ki Türkiye'de suç sayılmayan Batur'un sözlerinin benzerlerinin de örneğin Libya'da suçlu bulunabileceği gibi.

Gazeteler yazıyor; bankalardaki döviz, Türk Lirasından çokmuş. Bir süredir hatırı sayılır alışverişler zaten dövizle yapılıyor; "dostların" birbirlerine para "yardımı" da öyle. Yakında manavdan domatesi dolarla alırsak şaşmamalı.

İnsanın sorası geliyor: Mandacılar haklı mıydı? O kadar kan boşa mı döküldü?

İnsan-toplum-kültür konularında düşünürken, yargıda bulunurken hem bakış açının genişliğini hem de onu oturttuğun yeri iyi belirlemelisin. "İyi belirlemek" kimden ne kadar yanasın onu önceden saptamak demek. Bu tür sorunlardaki bilgiyi, bilginin nesnesini belirleyen temel etken niyet-amaçtır. Toplumsal bilginin doğa bilgisinden başlıca ayrımı bu. Doğa bilgisinde niyet-amaç, onun kullanımıyla ilgilidir. Canım öyle istiyor diye, örneğin su beş molekül hidrojen, iki molekül oksijenden oluşur diyemezsin. Ama bu kadar abartılı olmasa da buna yakın bir şeyi iktidar sahibi olarak toplumsal sorunlarda söyleyebilir ve öngördüğün bu bilgiyi yaklaşık biçimde gerçekleştirebilirsin. Başka bir deyişle, burada nesneni sen oluşturuyorsun, sen yapıyorsun. Bu nedenle toplumsal bilgide etik yön çok ağır basar.

Mandacılar, şimdi haklı görünse bile, bu onların vaktiyle de haklı olduğunu göstermez. Sen geçen yetmiş yılda, özellikle bunun son elli yılında yuları ele kaptırmışsan, şimdi oturduğun yerden "Kuvacı"ları suçlayamazsın. Ama dünyanın gidişine de sırtını çeviremezsin. "Ordu'nun dereleri aşağı akar." Sen o "dere"de içinde olduğun kayığın dümenini sıkı tut, kayığı ne bir geminin yedeğine al ne de devir, yeter! Az şey mi bu!

Konuyla ilgili bir başka haber de şu: "Güneydoğu'yu verelim, kurtulalım." dediği için partisinden atılan, sonra

da oturup kendisi bir parti kuran bir iş adamı -mübarek Türkiye'de parti kurmak, turşu kurmaktan kolay oldu-, bir zamanlar dünyada paranın altın karşılığında basıldığını ve bu altınların merkez bankalarında bulunduğunu, ama şimdi bunun böyle olmadığını, dolayısıyla dünyada 1,3 trilyon dolarlık banknotu elden ele dolaşan ABD'nin dünyanın en büyük kalpazanı olduğunu söylemiş. ABD'nin kalpazan olduğuna bir diyeceğimiz yoktur. Ama adamlar dünya altın rezervlerini zaten ellerinin altında tutuyorlar. Onları ha Washington'daki bankada ha örneğin Güney Afrika'da toprak altındaki doğal kasalarında saklamışlar ne fark eder. Üstelik, onca zahmet ve masrafa girmek de yok.

Bostancı, 7. 4. '96

"İki buçuk gazete"nin buçuksuz olan ikisinden birinin başında bulunan, eskiden "zorla" da olsa "Marx okuduğunu", ama sekiz on kez deneyip bir türlü Kapital'in ikinci cildine başlayamadığını açık yüreklilikle (!) itiraf ettiğini başka bir gazeteden okuduğum eski Marksist (?), yeni "liboş" bir yazar, bugün moda defilelerinde izlediği "mankenlerin sıska bacaklarının arasından Marksizmin hatalarını görebiliyor"muş. (Başka söze gerek yok!)

Dün Nâzım'a küfretmekte birbirleriyle yarışan milliyetçi politikacılar, bugün onun şiirlerini kamu önünde okuyor, kemiklerinin getirileceğinden söz ediyor. Bu tutum ise, nasılsa artık bir "Nâzım tehlikesi" kalmadığına göre, onun şiirlerinden ve kemiklerinden kazanç sağlamayı uman "turistik aklın" bir ifadesi olarak görünüyor.

Bugünlerde medyada bir UFO salgını var ki sorma gitsin! "Küçük Amerika" olacağız ya... Orada insanlar nasıl UFO'lara inanıyorsa, bizde de öyle olmalı. Medyacı kolları sıvamış sokakta rastladığına soruyor, UFO'lara inanıyor musun diye. İnanan pek yok. Ama beriki ısrarcı: "Canım, varsayalım ki var..." Sözümona soruşturmanın, inandırmaya yönelik olduğu açıkça görülüyor. Bize göre boşuna uğraşıyorlar. Çünkü bizim millet öyle ufoya, mufoya inanmaz; ama ucunda bir çıkar varsa inanır. Bizde inanç daima çıkara yöneliktir. Tapınma Allah'la yapılan bir tür alış veriştir. Sevap kazanılır. Beş vakit namaz kılarsın, cennette yerin hazır. Biraz daha fazla kılarsan, daha iyi bir parsel edinebilirsin. Tapınmanın Allah rızası için yapılması gerektiği söylense de bunun bir yaptırımı yoksa, pek kimsenin umrunda olmaz. Zaten Allah'ın ibadete ihtiyacı yok, senin var, denmiştir. Bu ihtiyaç da öte-dünyaya yöneliktir. Tapınma ve her tür sevap, karşılığı için yapılır. Sevap ve günah, muhasebecinin T çizgisindeki gibi birbirinden kesin olarak ayrılmıştır. Sağ omuzdaki melekler sevapları, soldakiler günahları yazar; muhasebedeki girdiler ve çıktılar gibi. Sonuç artı ise cennete, eksi ise cehenneme! Bu nedenle beş dakika önce namaz kılan, sözümona Allah'ın huzurunda olan dükkancı, müşterisini kazıklayabilir: "O başka, o başka." Hatta çok sevap işleme, insanın günah işleme marjını artırır diye de düşünülür.

1 Mayıs olaylarının birbirinden ilginç ve farklı yorumlarını basından okudukça, insan kuşkuya düşüyor: Acaba birden çok ülkede, birden çok 1 Mayıs'lar mı söz konusu? Kimi polisi beceriksizlikle suçlarken, kimi övüyor, halkın üstüne ateş etmedi diye. Bunu, İçişleri Bakanlığı koltuğuna bir üniversite hocasının oturmasına yoran da var. Kimi "Gecekonduda din ve terörün geleceği 1 Mayıs'ta Kadıköy'de hortladı." derken, kimi olayı, "Solun bütün dünyada yeniden atağa kalktığı bir dönemde 1 Mayıs'ları kırlarda kutlamak ya da tümüyle ortadan kaldırarak yerli işçi bayramı icat etmek çabaları"na karşı bir tepki olarak görüyor. Bir başkası, olay çıkaranları "lümpenlik"le suçluyor. Kimi de iyi ki Kadıköy olayları yaşandı da böylece milletçe terör karşısında yekvücud olduk demeye getiriyor. Dikkat ettim, yazarların en çok üzerinde durdukları bir nokta, olay çıkaranların trafik lambası gibi masum bir aracı parçalamaları oldu. "Hani otomobili devirmelerini anladık. Dükkanları yağmalamalarını da. Ama trafik lambası? Olacak şey değil. Bunlar resmen çapulcu!" der gibiler. Sorunun tarihsel kökenini (?) görenler de var. Cilt cilt kitaplar yanında iki yazar oğulu da Türk kültürüne hediye eden ünlü bir

gazeteci-yazar, yaptığı derin tahlille olayın kökenini tarihin derinliklerinde buluyor: "Yüzlerce yıldan beri kuşak kuşak ortaya çıkan ve bazen din, bazen de siyasal kökenli bir öfke patlamasıyla, hemen kent yağmasına dönüşen bu tür saldırganlıkların, psiko-sosyal nedenleri çok derinlerdedir. (...) Türk ırkı bin dört yüz yılı geçmeyen kısa tarihinde, hiç bir zaman gerçek bir üretim gücü yaratamadı. (...) Ve okullarda saldırı, yağma ve talan 'şanlı atalarımızın kahramanlıkları' olarak öğretildi genç kuşaklara..." Demek ki dükkanların camlarını aşağı indiren gençlerin kanında Bizans surlarına tırmanan Ulubatlı Hasan'ların kanı var! Bu kadar atavist, ırkçı olmak, ancak Solcu-devrimci (?) olmakla mümkündür!

Bu yorumların gösterdiği önemli bir şey, sanırım şudur: Tek tek toplumsal olayları nedenselci yaklaşımla açıklamanın saçmalığı. Oysa toplumsal olaylar, ancak büyük ölçekte, o da artık geçmiş olduklarından yine de sınırlı bir nedenselcilikle anlaşılabilirler. Çünkü burada, farklı tutumlara göre birçok etmeni bire indirgeyerek, bir kurgulama yapılarak elde edilen bir neden değil, fakat erek asıl belirleyicidir. Toplumsal olguda, fiziksel olayda söz konusu olmayan, kendisine erek koyan istenç başlıca etkendir. Tarihin yürüyüşü ne bir kör döğüşüdür ne de insanların dışında onları güdüleyen bir metafizik özneye veya istenç-dışı maddi güçlerin sözümona nesnel yasalarına bağlıdır. (Bu "nesnel yasa" kavramı, sonuçta metafizik özneyle aynı konuma gelir.) Oysa olayımızda sorulacak olan şey şu idi: "Bu insanlar ne istiyorlar?" Yöntemleri tartışılabilir. Zaten hep o tartışılıyor. Ama kimse onların isteklerinden söz etmiyor. Ya da istekleri yöntemleri yüzünden mahkûm ediliyor. Bir de şu var: Onlar başka yöntemlere sahiptiler de onları kullanmadılar mı?

Bostancı, 16. 5. '96

Kimi zaman güncel olayların saçma sapanlığı ile uğraşırken kendi uğraşımın da abuk subuklaştığını görüyorum. Bundan böyle güncel olan, eğer kuramsal bir bakışı kendisine yöneltmeme izin vermeyecekse, onu göz ardı etmeye daha çok dikkat edeceğim. Güncele çok dalmanın tehlikesi şurada: Bütünü yitiriyorsun ve böylece sözlerin, hakkında olan şeyle birlikte yitip gidiyor.

Bugün (23. 5. '96) anarşist dostları görmeye Kaos Yayınları'na uğradım; Çemberlitaş'ta bir hanın bodrum katında. Fiziksel loş bir mekânı insan sıcaklığının aydınlattığı bir yer. Bu, ikinci gidişim. Bu kez Kaos'un üç çalışanı da oradaydı: Gazi, Zelha ve Cemal. Her biri kaotik olmayan bir kafa. Zaten kaos, ancak kaotik olmayan kafalarla yaratılabilir. Zelha ile Gazi'yi ilk uğrayışımda tanımış, hemen sohbete dalmıştık. Yazık ki Zelha o zaman gitmek zorundaydı. Bu kez öyle bir zorunluluğu yok. Cemal'i ilk kez görüyorum. Gazi, onu bana tanıtırken, imzasız yazılarından dolayı "adsız kahraman" diye takılıyor. Cemal, ilk buluşmada olmayışının acısını çıkartır gibi, bir yandan çay servisi ile uğraşırken, bir yandan da söz koşturmada atak davranmayı elden bırakmıyor. Soru üstünü soru ile konuşmayı açıyor, yönlendiriyor. Bir an kendimi Sokrat' gil bir şölende sandım. Söz (=ruh) akrabalığı, yeni tanışan insanları bile hemen kaynaştırıyor birbirine. Eve dönünce, çarçabuk masamın başına geçtim; izlenimlerimi sıcağı sıcağına *Defter*'e kaydedeyim diye. Baktım ki söz alıp başını gidiyor, kesmeye kıyamıyorum, ama günlüğe de sığmayacak, iyisi mi onu bir yazı biçimine dönüştüreyim dedim. Eldeki metin ortaya çıktı.

Konuşmanın anarşizm üstüne odaklandığını söylemek bile fazla. Anarşizmin pratikte karşılaştığı sorunlara nasıl çözüm getirileceği tartışıldı. Bunlardan biri şu idi: Biz teknolojiye karşıyız. Çünkü onun insanın başına ne belalar getirdiğini, getireceğini görüyoruz. Ama bunu, köyden yeni gelip kente sığınan, teknolojik araçlara sahip olmayı bir tür cennette olmakla eş tutan, bunda kendi açısından pek de haksız sayılmayan insanlara nasıl anlatacağız? Benim önerim yaklaşık şöyle idi: O insanlar, otomobil,

bulaşık makinesi vb. araçlara sahip olmayı iyi yaşamak sayıyorlarsa, bu tür nesnelerin zararlı şeyler olduğunu söyleyip, onları inançlarından vazgeçirmeye çalışmak, doğrusu boşa çaba olur. Bunun yerine onları, gerçekten iyi yaşamanın ne demek olduğu üstüne düşünmeye yönlendirmeli. Kendini donatmak, bilgice güçlendirmek vb. Öyle dedim ama, şimdi düşünüyorum da bu önerimin onun muhatabı olacak insanlara bir etkisi olacağını sanmak, zaman zaman içine düşmekten kendimizi kurtaramadığımız entelektüel bir saflıktan başka bir şey değil. Yoksa kente sığınan bu birinci kuşakla uğraşmaktan vazgeçip, ikinci, üçüncü kuşaklara, kentsoylulara yönelmek daha mı yararlı olur? En iyisi her kuşakla elden geldiğince ilgilenmek, ama öyle ama böyle. Bu işlerde pratiğin akışına göre yön tutmalı. Burada ille de kuramsal bir temel aranıyorsa, belki şu söylenebilir: Teknolojiden ilkin yararlanıp sonra zararını görenin mağdur oluşu ile ondan yoksun olduğu için kendisini mağdur gören ve gerçekten de mağdur olanın durumu arasında teknolojiye karşı koymada ortak bir zemin bulunur, yeter ki bu ikincisi bir gün sınıf atlayacağı hayaline kapılmasın. Yine de kentsoylunun teknolojiye karşı çıkmasını sağlamak daha kolay; hele de o, kendi kısacık bireysel yaşamında teknoloji eliyle tahrip edildiğini gördüğü fiziksel alanlarda yaşamak zorunda bırakılmışsa. Bu da yine toplantıda konuştuğumuz, daha kuramsal bir soruna bizi götürüyor: Anarşistin ilk ve asıl hedefi, teknolojinin kendisi mi, yoksa onu kullanan iktidarlar mı olmalı? Dostlar -özellikle Zelha- asıl hedefin teknoloji, daha doğrusu entegre teknoloji olduğunu söylediler. Bunda, sanırım, kendilerinin Kaos Yayıncılıkta yeni yayınladıkları Unabomber'in Sanayi Toplumu ve Geleceği adlı manifestosunun etkisi de var. Zaten sohbetimizde, bu kitap ve yazarının kişiliği üstüne de konuşuyorduk.

Bu konuda benim tutumum biraz farklı... En azından Max Weber'den beri biliyoruz ki, teknoloji kendi özünde

sahip olduğu rasyonelliği -o kim tarafından ve nasıl kullanılırsa kullanılsın- önünde sonunda toplumsal kurumlara, dolayısıyla tek tek insan yaşayışına dikte eder. Gerçi Weber, bu durumu çağdaş bürokratik devlet adına onaylıyordu. Günümüzde Jürgen Habermas da aynı yolda; Weber'e biraz farklı bir yorum getiriyor olsa da. Ama bizim buna karşı çıkışımızın nedenini söylemek bile fazla. Yalnızca burada açıkça ereklenen (Weber) ya da ortaya konan düşüncelerden sonuç olarak çıkan (Habermas) "rasyonel insan"ın artık insan olmadığını anımsamak yeterli.

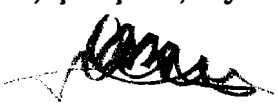
Teknolojiye hayır! Bundan kuşkumuz yok. Ama bu "Hayır!"ı nasıl diyeceğiz? Doğrudan doğruya teknolojinin kendisini karşımıza alırken, Don Kişot'un yel değirmenleri karşısındaki tutumunu takınmış olmuyor muyuz? Unabomber'in kendisi çağdaş bir Don Kişot değil mi? Don Kişot'lara saygımız var. O başka! Fakat bu saygı, bizi araçları, nesneleri fetişleştirmeye itmemeli. Eski-yeni tüm don-kişotlukların özünde bu fetişleştirme var. Teknolojinin rasyonelliğinin topluma iktidarlar eliyle dayatıldığını, asıl bu elin kırılması gerektiğini unutmamalı. İnsanı güden, baskı altında tutan, özgürlüğünü çalan yine bir başka insandır. İnsan doğadan iyidir. Bunda da kuşku yok. Bu, bizim temel inancımızdır. Ama onun belli toplumsal ilişki biçimlerinde işlediği suçu, teknolojik araçlara, yani cansız nesnelere yüklemek saçmadır. İnsanın gerçek düşmanı, doğal veya teknolojik âfetler değil, fakat yine insandır. Bir kez, onun doğal âfetlerden korunması için teknolojiye gereksemesi olmadığı bilinmeli. Doğayla uyum içinde yaşayan insanın öyle bir sorunu yoktur. Bacon'dan beri söylenegelen, modern doğa bilimini ve teknolojiyi yaratma amacının doğa üstüne egemenlik kurmak olduğu masalına kanmamalı. Amaç doğaya değil, insana egemen olmaktı. Bu, dün de böyleydi, bugün de böyle. Bunu Doğulu, Batı terminolojisiyle söylersek, despotizmle doğrudan doğruya insan üzerinde egemen olmakla yaptı; Batılı

teknolojik araçları kullanarak yaptı, yapıyor. Birincisinin elinde kırbaç, ikincisinin elinin altında parmaklarıyla dokunduğu düğmeler. Fark, az işle çok iş görme demek olan ekonomi ilkesinin kullanımında. Kırbacı ve düğmeleri parçalamak yerine, onları kullanan elleri kırmak gerek.

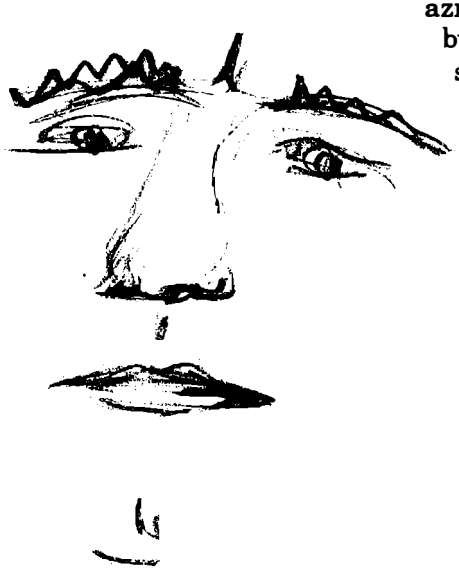
İkincisi, özünde rasyonelleştirme olsa da teknolojinin sağlıklı kullanılamıyacağı savı ne denli doğrudur? Bu sav da aynı fetişleştirmeye dayanır: Sanki teknoloji bizden bağımsız, kendi başına işler de bizi yutar. Çok fazla bilimkurgu filmi seyrediyoruz! Unutmayalım: toplum üstüne olan kuramların haklı çıkarılışı da insana ve topluma bağlıdır! İnsan istiyorsa bir toplumsal kuramı haklı çıkarır. İnsan dünyasında "eşyanın tabiatı", fiziksel nesnelerin doğası gibi bizden bağımsız değildir. Ama burada gözardı edilemiyecek tehlike şudur: Teknoloji iktidar üretir; iktidar suç üretir. Demek ki suç, doğrudan doğruya teknolojiden ortaya çıkmaz. Biz her yerde iktidarlar gördüğümüz gibi suçu da görüyoruz. Suçun kaynağı olan iktidar, bir yönüyle gerçi teknolojinin bir türevidir; ama onun türediği başka yerler de vardır. Demek ki, iktidarın bir kaynağını (teknolojiyi) yok etmekle iş bitmiyor. Biri yok edilirse başka biri ortaya çıkar. Teknoloji öncesi dönemde iktidarın eksikliği mi vardı! Biz teknolojiyi evetlemiyoruz, fakat onunla savaşımın doğru yolunu arıyoruz. Bu "doğru yol"un kısa olması gerekmez. Kısadan gidelim derken daha çok dolaşmak da var. Şöyle bir geriye bakalım: Fransız Devrimi'nin, kapitalizmin, Marksizmin 200 yılı aşkın bir zamandan beri vaat ettikleri cennnetlerin hiçbirine insanlık değil girmek, eşiğine bile yaklaşamamışsa, bunda başka yanlışların yanında acele davranışın da payı vardır. Anarşizm bir cennete girmeyi değil, ama en azından, ucu görünen bu cehenneme giden yoldan çıkmayı öneriyor. Az şey midir!

Bana şu sorulmasın: "Hadi diyelim ki, anarşizm iktidarları alaşağı etti. Ondan sonra ne yapacak?" Bu soruda-

ki yanlışlar: "Hadi diyelim" diyemeyiz. Şundan: Biz bugün belli bir gerçeklik durumunda yaşıyoruz. "Hadi diyelim" demekle, bu gerçekliği yok sayıp, kendimizi hayali bir durumda var sayıyoruz. Böyle bir durum yoktur ki ondan sonrası soruluyor. Hele öyle bir durum gelsin, onun koşulları o zaman insana nasıl bir yaşama biçimi olacağını düşündürecek. Bu koşulları biz şimdi bilmiyoruz ki, onlar üzerine düşünelim. Bu konuda yalnızca bazı tahminlerde bulunabiliriz. Hepsi bu! Biz şimdi cehennemden çıkmaya bakalım! Burada yine de tatmin olmayan zihinler için söyleyecek birkaç sözümüz vardır: Kaos durumunda saf doğalarını geri-kazanan, kristalleşmiş insanlar, hiçbir kosmos örtüsüne gerek duymaz. Örtü, gizleyecek şeyi olanlar içindir; içi dışı bir, saydam kristaller için değil.

Bu düşünceler, daha sık görüşme dileğiyle dostlardan ayrılıp Karaköy'e doğru yürürken henüz kafamda tam biçimlenmemişlerdi, ama onların en azından bir bölümü, bu birkaç saat süren sohbetin ürünüydüler. Yaşantıma katılan bu tadı okur ile paylaşmaktan kendimi alıkoyamazdım.

Ö. Naci Soykan, gündelik yaşamın ayrıntılarında kolayca gizlenip gözden kaçan söz, davranış ve edimlerimizi, herkesin anlayacağı, sade ve akıcı bir dille defterine kaydetmiş. Yaşamımızın güncelliğini kuşatan kültürel dokuyu felsefenin ışığına tutuyor. Kitap, deyim yerindeyse, "felsefi magazin" denebilecek yeni bir türe kapı açıyor.

Bir Anarşistin Seyir Defteri mizah değil. Ama, başından sonuna tat alarak, güleryüzle okuyacağınız bir metin. İçinde bunaldığımız yaşam karmaşasını felsefenin eleştirel bakışıyla araladığı, bizi soluklandırdığı yerlerde düşünmenin keyifli bir yolculuğuna çıkarıyor.

ISBN 975-7005-05-3

9 789757 005056